

Historiografija varaždinskog kraja u 20. stoljeću

Vladimir Huzjan
Zavod za znanstveni rad HAZU u Varaždinu
vhuzjan@hazu.hr

Ivan Obadić
Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet
ivan.obadic@pravo.hr

Primljeno: 28. 09. 2012.
Prihvaćeno: 05. 12. 2012.
Pregledni rad /
Review Article
UDK 930(497.5):94(497.5)

Sažetak:

Autori su u članku priredili historiografski pregled povijesti grada Varaždina i njegove okolice u 20. stoljeću. Pregled historiografije grada Varaždina razmatra se u nekoliko kronološki podijeljenih cjelina: razdoblje do završetka Prvog svjetskog rata, međuratno razdoblje, Drugi svjetski rat te razdoblje socijalističke Jugoslavije i Domovinskog rata. U članku se razlikuju pojedine šire ili uže povijesne teme kojima su se bavili pojedini povjesničari poput političke, ekonomske, kulturne, socijalne povijesti, povijesti pojedinih gradskih institucija itd. U članku autori tvrde kako je povijest Varaždina u 20. stoljeću s jedne strane jedno od slabije istraženih razdoblja povijesti grada, a s druge strane kako su pojedina razdoblja unutar ovog stoljeća neujednačeno istražena.

Ključne riječi: historiografija, Varaždin, 20. stoljeće

Uvod

Povijest Varaždina u 20. stoljeću predstavlja jedno od slabije istraženih razdoblja povijesti grada. Dosadašnja istraživanja varaždinske povijesti bila su usmjerena pretežno na starija razdoblja, tako da su mnoge važne teme iz povijesti grada u 20. stoljeću ostale neobrađene. Ovakvo stanje istraženosti moderne povijesti Varaždina se odražava i u historiografiji, tako da osim nekoliko radova koji pružaju pregled povijesti grada u prvoj polovici 20. stoljeća, ostali članci i monografije obrađuju pojedina područja društvenog, kulturnog, političkog, obrazovnog i gospodarskog života grada. Dakle, ne samo što na temelju ove literature dobivamo fragmentaran uvid u jedno od najdinamičnijih razdoblja u povijesti grada, mnoga područja koja zaslužuju dodatnu pažnju su ostala neistražena.

U ovom radu naveli smo autore koji su istraživali određene teme iz povijesti Varaždina u 20. stoljeću, a posebnu pažnju smo dali njihovom doprinosu historiografiji grada Varaždina u metodološkom i spoznajnom

smislu. Posebno smo istaknuli one autore čiji radovi predstavljaju važan iskorak u historiografskom smislu i koji su stoga nezaobilazni u istraživanju naše nedavne prošlosti. S obzirom da je Varaždin u spomenutom razdoblju proživio ekonomske, socijalne, demografske i političke promjene koje su utjecale ne samo na ljudsku svakodnevnici i način života, već su izazvale i dublju, suštinsku transformaciju društvenih i ostalih struktura (gospodarskih, upravnih, političkih itd.), te s obzirom na neistraženost brojnih izvora, kao i niz otvorenih povijesnih pitanja i tema, u radu smo izložili i naše prijedloge za buduća istraživanja koja bi, vjerujemo, omogućila da se na temelju njih napravi jedna sinteza koja bi cjelovito sagledala povijest grada u prethodnom stoljeću.¹

Pisanju ovog rada pristupili smo na sustavan način prvo izdvojivši gotovo 200 bibliografskih jedinica koje smo uzeli u razmatranje pri obradi ove teme. Međutim, kako u našem pregledu zbog ograničenog prostora nismo mogli uvrstiti sve radove, odnosno nismo ih mogli iscrpno analizirati, navedeni broj je u konačnici bio mnogo manji. Naime, veći broj izdvojenih publikacija, poput monografija društava ili poduzeća i slično, nije pisan prema pravilima povijesne znanosti (metodologija, znanstvena oprema teksta odnosno postojanje kritičkog aparata na temelju kojega je moguća provjera i vrednovanje autorovih podataka i interpretacija), te se stoga u našem radu nismo iscrpnije osvrtni na takve radove. Važno je međutim istaknuti kako su mnogi od ovih radova vrijedan izvor u daljnjim istraživanjima suvremene povijesti grada Varaždina, ali je njima potrebno pristupiti na odgovarajući znanstveni način kritičkim vrednovanjem iznijetih podataka i interpretacija.

Pregled historiografije grada Varaždina koncipirali smo kronološkom perspektivom i podijelili je u nekoliko razdoblja: razdoblje do završetka Prvog svjetskog rata, zatim međuratno razdoblje, Drugi svjetski rat te na kraju razdoblje socijalističke Jugoslavije i Domovinskog rata. Također, razlikujemo i pojedine šire ili uže povijesne teme kojima su se bavili pojedini autori poput političke, ekonomske, kulturne, socijalne povijesti, povijesti sporta, vatrogastva i pojedinih gradskih institucija (Gradskog muzeja Varaždin, Gradske knjižnice i čitaonice Metel Ožegović, Gimnazije, Muzičke škole, Zavoda HAZU itd.).

Historiografija grada Varaždina do završetka Prvog svjetskog rata

Na početku ovog poglavlja istaknuli bi značenje do sada najobuhvatnijeg djela o povijesti grada Varaždina koje se manjim dijelom dotiče i 20.

¹ Valja istaknuti da su ove promjene, kroz koje je grad prolazio tijekom 20. stoljeća, istovremeno bile i odraz širih procesa koji su zahvatili hrvatski nacionalni prostor, ali i specifičnih, lokalnih uvjeta u kojima se grad razvijao (op. a.).

stoljeća - monografije Rudolfa Horvata *Povijest grada Varaždina*.² Djelo je izuzetan primjer lokalne kronologije od ranog srednjovjekovlja do popisa prvih žrtava Prvog svjetskog rata. Iako je djelo nastalo prije više od jednog stoljeća i ne odgovara standardima suvremene historiografije, Horvat je do danas jedan od najcitiranijih autora o povijesti Varaždina. Njegova knjiga opisuje, između ostalog, život u Varaždinu i okolici na početku 20. stoljeća, sve do 1914. godine. Kao što je već istaknuto Horvat je, držeći se shvaćanja tadašnje historiografije, kronološki rekonstruirao život u Varaždinu posebno se osvrnuvši na politička, ekonomska, društvena, vojna i vjerska događanja u gradu, bez ulaženja u problemske raščlambe i širu kontekstualizaciju. Njegovo djelo je međutim i dalje korisno za suvremene istraživače s obzirom da je pisano na temelju opširne arhivske građe.

Za poznavanje povijesti Varaždina i njegove okolice do kraja Prvog svjetskog rata prekretnicu predstavljaju istraživanja koja su provedena u posljednja nešto više od dva i pol desetljeća. Do 1980-ih objavljeno je tek nekoliko radova autora poput npr. Branka Svobode,³ Vladimira Pletenca,⁴ Ide Poljanec⁵ itd., da bi se u najnovijem razdoblju javio kod većeg broja istraživača snažan interes za istraživanje ovog vremenskog perioda na sadržajno i metodološki različite načine. Pojedini autori su u svojim radovima donijeli opći pregled političkih i kulturnih zbivanja. Na temelju objavljene literature i arhivskog gradiva Siniša Horvat u *Povijest grada Varaždina u razdoblju od 1880. do 1918. godine*,⁶ zatim Ljubica Radović u *Varaždin na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće*⁷ te Đurđica Cesar u *Pregled povijesti Varaždina u prvoj polovici dvadesetog stoljeća*⁸ sintetizirali su dosadašnja saznanja o povijesti grada na početku 20. stoljeća. S osnovnim prikazom (vojnih) zbivanja na području Varaždina od 1868. do 1918. bavio se Vladimir Nöthig

² Rudolf HORVAT, *Povijest grada Varaždina*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti Zavod za znanstveni rad u Varaždinu, Grad Varaždin, Varaždin, 1993.

³ Branko SVOBODA, "Pučko sveučilište u Varaždinu (1917.-1919.)", u: *Prilozi historiji Varaždina*, Varaždin: Narodno sveučilište "Braća Ribar" - Ogranak Matice hrvatske, 1967., str. 100. - 107.

⁴ Vladimir PLETENAC, "Varaždinska Gimnazija od 1636. do kraja Prvog svjetskog rata", u: *Gimnazija - SC - Gabriel Santo 1636.-1986.* (glavni i odgovorni urednik Josip RUNJAK), Varaždin: Savjet SC "Gabriel Santo", 1986., str. 49. - 96.

⁵ Ida POLJANAC, "Razvoj tjelesnog odgoja i sporta u Varaždinu do 1914.", *Povijest sporta*, 27 (1976), str. 2333. - 2362.

⁶ Siniša HORVAT, "Povijest grada Varaždina u razdoblju od 1880. do 1918. godine", *Gimnazija - SC - Gabriel Santo 1636.-1986.* (glavni i odgovorni urednik Josip RUNJAK), Savjet SC Gabriel Santo, Varaždin, 1986., str. 33. - 48.

⁷ Ljubica RADOVIĆ, "Varaždin na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće", *Adolf Jurinac i njegovo djelo 1854. - 2004.*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti Zavod za znanstveni rad u Varaždinu, Gradski muzej Varaždin, Gimnazija Varaždin, Zagreb - Varaždin, 2004., str. 27. - 38.

⁸ Đurđica CESAR, "Pregled povijesti Varaždina u prvoj polovici dvadesetog stoljeća", *Franjo Koščec i njegovo djelo 1882. - 1968.*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti Zavod za znanstveni rad u Varaždinu, Gradski muzej Varaždin, Gimnazija Varaždin, Hrvatsko entomološko društvo, Zagreb, Varaždin, 2008., str. 1. - 14.

koji je u svojoj knjizi, u formi kolekcionarskog pristupa, opisao znatnu količinu materijala koja je izravno povezana s vojnom poviješću Varaždina.⁹

Druga skupina autora, profesori s varaždinskog Fakulteta organizacije i informatike (FOI), su pokazali sustavniji interes za teme iz ekonomske povijesti. Franjo Ruža u članku *Gospodarstvo Varaždina koncem 19. i početkom 20. stoljeća* govori o počecima industrije te razvoja raznih oblika infrastrukture u Varaždinu i bližoj okolici.¹⁰ Isti autor obrađuje temu varaždinske industrije u *Uvjeti razvitka industrije u Varaždinu početkom 20. stoljeća*,¹¹ a u članku *Željeznički promet uvjet razvitka industrije Varaždina*¹² izlaže zanimljiva razmatranja o vezama razvoja industrije i željeznice. Autor kao jedan od glavnih razloga sporijeg razvoja industrije krajem 19. i početkom 20. stoljeća u Varaždinu ističe slabu prometnu povezanost, a posebno kasnu izgradnju željezničke pruge. Pitanje razvoja željezničkog sustava na području varaždinske regije istraživala su još trojica autora: Bernard Stulli koji je o ovoj temi objavio opsežnu studiju,¹³ te u novije vrijeme Vlatka Filipčić¹⁴ i Mario Kevo.¹⁵

Milivoj Redžep i Miroslav Žugaj zajedno su autori tri zanimljiva članka: u prvom pod nazivom *Opće gospodarske značajke Varaždinske županije na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće* autori donose pregled gospodarskih aktivnosti Varaždinske županije, dok u drugom članku *Nepoljoprivredna proizvodnja u Varaždinskoj županiji početkom 20. stoljeća* govore o omjerima poljoprivredne proizvodnje naspram industrije, obrtništva, ugostiteljstva i drugih gospodarskih grana.¹⁶ U trećem članku *Kućne zadruge u Varaždinskoj župa-*

⁹ Vladimir NÖTHIG, *Austro-Ugarska vojska u Varaždinu (1868. – 1918.). Kolekcionarski pristup*, Varaždin, 2012. Od istog autora vidi: *Vrijednosnice Varaždinske županije: dionice, zajmovi, obveznice, zadužnice 1853. – 1974.*, Varaždin, 2009; *Supan. Varaždinske signature*, Varaždinske Toplice, 2010.

¹⁰ Franjo RUŽA, "Gospodarstvo Varaždina koncem 19. i početkom 20. stoljeća", *Zbornik radova*, Fakultet organizacije i informatike Varaždin, br. 17, Varaždin, 1993., str. 241. - 250.

¹¹ Franjo RUŽA, "Uvjeti razvitka industrije u Varaždinu početkom 20. stoljeća", u: *Stvaralački potencijali u funkciji društveno-ekonomskog i kulturnog razvoja sjeverozapadne Hrvatske*, (ur. Andre MOHOROVIČIĆ, Vladimir STIPETIĆ), Zagreb-Varaždin: Zavod za znanstveni rad HAZU Varaždin, Varaždinska županija i grad Varaždin, 2002., str. 203. - 210.

¹² Franjo RUŽA, "Željeznički promet uvjet razvitka industrije Varaždina", *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, br. 8-9, Varaždin, 1996., str. 215. - 224.

¹³ Bernard STULLI, "Varaždinska regija u željezničkom sustavu Hrvatske (1825.-1918.)", *Historijski zbornik*, 39 (1986), str. 1.-78.

¹⁴ Vlatka FILIPČIĆ, "Gradnja pruga u sjeverozapadnoj hrvatskoj do 1918. godine", *Acta historico-oeconomica*, 22/1 (1995), str. 91.-104.

¹⁵ Mario KEVO, "Željeznički projekti u sjeverozapadnoj Hrvatskoj na razmeđu 19. i 20. stoljeća", u: *Zbornik Mire Kolar-Dimitrijević* (urednik Damir AGIČIĆ), Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu, 2003., str. 239.-250.

¹⁶ Milivoj REĐEP, Miroslav ŽUGAJ, "Opće gospodarske značajke Varaždinske županije na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće", *Varaždinski godišnjak*, br. 1, Varaždin, 1994., str. 95. - 102; "Nepoljoprivredna proizvodnja u Varaždinskoj županiji početkom 20. stoljeća", *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, br. 3, Zagreb – Varaždin, 1989., str. 153. – 164;

niji u drugoj polovici 19. i početkom 20. stoljeća autori govore o utjecaju kapitalizma na raspadanje kućnih zadruga u Hrvatskoj i Slavoniji, s posebnim osvrtom na područje Varaždinske županije, te na osiromašenje seljaka što je postupno dovelo do gospodarske migracije.¹⁷ U istraživanju je korišteno arhivsko gradivo i objavljena literatura, a dobiveni podaci predstavljeni su u tablicama. Milivoj Ređep je osim ovih tema obradio i razvoj bankarstva i javnih financija na varaždinskom području u okviru njihova razvoja u Hrvatskoj i Slavoniji do izbijanja prvog svjetskog rata,¹⁸ dok su Milorad Bojanić i Miroslav Žugaj u svojem radu istražili razvoj rudarstva na širem varaždinskom području na prijelazu stoljeća.¹⁹ Ovdje valja spomenuti i rad Vide Pavliček, *Varaždinske gradske zaklade krajem 19. i početkom 20. stoljeća*, u kojem autorica govori o povijesnom razvoju velikog broja varaždinskih zaklada u navedenom razdoblju, zatim o vrstama zaklada i u koje su svrhe osnovane te kada prestaju postojati.²⁰

Posebna pažnja unutar ekonomske povijesti grada i njegove šire okolice posvećena je istraživanju razvoja poljoprivrede kao jednog od najvažnijih oblika gospodarske aktivnosti. O ovoj izuzetnoj značajnoj temi napisan je veći broj studija. Tako su Milivoj Ređep i Olivera Ister obradili proces zemljorasterećenja i njegove posljedice na agrarne odnose,²¹ Miroslav Žugaj i Benedikt Bojanić-Glavica proizvodnju raži,²² Miroslav Žugaj, Milorad Bojanić, Krsto Kero i Milivoj Ređep proizvodnju sočivica²³ i kukuruza,²⁴ Miroslav Žugaj, Benedikt Bojanić-Glavica i Milivoj Ređep prirod sijena s livada i pašnjaka,²⁵ Milorad Bojanić i Miroslav Žugaj proizvodnju

¹⁷ Milivoj REĐEP, Miroslav ŽUGAJ, "Kućne zadruge u Varaždinskoj županiji u drugoj polovici 19. i početkom 20. stoljeća", *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, br. 4 - 5, Zagreb - Varaždin, 1990. -1991., str. 89. - 110.

¹⁸ Milivoj REĐEP, "Bankarstvo i javne financije u Hrvatskoj i Slavoniji do prvog svjetskog rata, posebno u Varaždinskoj županiji", *Zbornik radova: journal of information and organizational sciences*, 16, Varaždin, 1992., str. 179. - 191.

¹⁹ Milorad BOJANIĆ, Miroslav ŽUGAJ, "O rudarstvu Varaždinske županije na prijelazu 19. u 20. stoljeće", *Zbornik radova: Journal of information and organizational sciences*, 17, 1993., str. 157. - 186.

²⁰ Vida PAVLIČEK, "Varaždinske gradske zaklade krajem 19. i početkom 20. stoljeća", *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 6-7, Varaždin, 1994., str. 123. - 146.

²¹ Milivoj REĐEP, Olivera ISTER, "Proces zemljorasterećenja i njegove posljedice na agrarne odnose na području Varaždinske županije koncem 19. st. i početkom 20. stoljeća", *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 12-13, Zagreb-Varaždin, 2001., str. 293. - 306.

²² Miroslav ŽUGAJ, Benedikt BOJANIĆ-GLAVICA, "Proizvodnja raži u Varaždinskoj županiji s kraja 19. i početkom 20. stoljeća", *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 12-13, Zagreb-Varaždin, 2001., str. 307. - 346.

²³ Miroslav ŽUGAJ, Milorad BOJANIĆ, Krsto KERO, Milivoj REĐEP, "Proizvodnja sočivica u Županiji Varaždin na smjeni 19. u 20. stoljeće", *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 6-7, Zagreb-Varaždin, 1994., str. 161. - 188.

²⁴ Miroslav ŽUGAJ, Miroslav BOJANIĆ, Krsto KERO, Milivoj REĐEP, "Kukuruz kao osnovni usjev ratarske proizvodnje Varaždinske županije krajem 19. i početkom 20. stoljeća", *Zbornik radova Fakulteta informatike i organizacije Varaždin*, 7 (1983), str. 161.-198.

²⁵ Miroslav ŽUGAJ, Benedikt BOJANIĆ-GLAVICA, Milivoj REĐEP, "Prirod sijena s livada i pašnjaka u Varaždinskoj županiji na prijelomu 19. u 20. stoljeće", *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 8-9, Zagreb-Varaždin, 1996., str. 225. - 258.

krmnog bilja,²⁶ Hutinski Željko prirod okopavina,²⁷ Milivoj Ređep razvoj vinogradarstva,²⁸ te Krsto Kero proizvodnju pšenice²⁹ i trgovinskog bilja³⁰ krajem 19. i početkom 20. stoljeća.

Konačno, za ovo razdoblje su nam dostupna i demografska istraživanja. Ovdje valja na prvom mjestu istaknuti knjigu Ante Gabričevića, *Stanovništvo Varaždina tijekom minulih stoljeća*, u kojoj je na detaljan i sustavan način obrađena demografska povijest Varaždina od početka 18. stoljeća do druge polovice 20. stoljeća. Gabričević u svojoj knjizi na temelju izvornih arhivskih podataka iz crkvenih matičnih knjiga krštenih, vjenčanih i umrlih analizira demografska kretanja na varaždinskom području u navedenom razdoblju. Njegova opširna studija nezaobilazna je u istraživanju suvremene povijesti Varaždina jer nam jasno predočava na temelju arhivskih podataka i procese urbanizacije koji su se odvijali na ovom području tijekom 20. stoljeća.

Demografskom situacijom i kretanjima u razdoblju do završetka I. svjetskog rata također su se bavili i Milorad Bojanić koji je istražio strukturu stanovništva po spolu i dobi,³¹ te Kero Krsto koji je analizirao migracije stanovništva na varaždinskom području.³² U manjoj mjeri teme iz demografske povijesti na varaždinskom području za razdoblje do završetka I. svjetskog rata zastupljene su u radovima Mire Kolar Dimitrijević koja je u dva članka prikazala strukturu privredno aktivnih stanovnika sjeverne Hrvatske prema materinjem jeziku uoči I. svjetskog rata,³³ te zbrinjavanje istarske djece krajem I. svjetskog rata u sjevernoj Hrvatskoj.³⁴

²⁶ Milorad BOJANIĆ, Miroslav ŽUGAJ, "Produkcija krmnog bilja u Varaždinskoj županiji na izmaku 19. i početku 20. stoljeća", *Zbornik radova: Journal of information and organizational sciences*, 18, 1994, str. 71. -100.

²⁷ Željko HUTINSKI, "Prirod okopavina u Županiji varaždinskoj s kraja 19. i početkom 20. stoljeća", *Zbornik radova FOI-a*, 17 (1993), str. 187.-208.

²⁸ Milivoj REĐEP, "Vinogradarstvo u Varaždinskoj županiji početkom 20. stoljeća", *Zbornik radova: journal of information and organizational sciences*, 17, Varaždin, 1993., str. 233. - 240.

²⁹ Krsto KERO, "Proizvodnja pšenice u Županiji varaždinskoj krajem 19. i početkom 20. stoljeća", *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 8-9, Varaždin, 1996., str. 195. - 214.

³⁰ Krsto KERO, "Produkcija trgovinskog bilja Varaždinske županije s kraja 19. i početkom 20. stoljeća", *Zbornik radova: journal of informational and organizational sciences*, 17, Varaždin, 1993., str. 209. - 231.

³¹ Milorad BOJANIĆ, "Struktura žiteljstva po spolu i dobi u Varaždinskoj županiji krajem 19. i početkom 20. stoljeća", *Zbornik radova: journal of information and organizational sciences*, 16, Varaždin, 1992., str. 23. - 38.

³² Krsto KERO, "Prirodno kretanje i migracije žiteljstva u Varaždinskoj županiji krajem 19. stoljeća i početkom 20. stoljeća", *Zbornik radova: journal of informational and organizational sciences*, 16, Varaždin, 1992., str. 129. - 144.

³³ Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, "Struktura privredno aktivnih stanovnika sjeverne Hrvatske prema materinjem jeziku uoči prvoga svjetskog rata", *Acta-historico oeconomica*, 17 (1990), 1, str. 127. - 161.

³⁴ Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, "Zbrinjavanje istarske djece krajem I. svjetskog rata u sjevernoj Hrvatskoj", *Pazinski memorijal*, 16 (1991), knj. 22, str. 149.-158.

Historiografija grada Varaždina o međuratnom razdoblju

Međuratno razdoblje neujednačeno je istraženo za područje grada Varaždina. Ovo je djelomice i posljedica pristupa istraživanju tema iz ovog razdoblja, a koji je prevladavao u vrijeme socijalističke Jugoslavije. Naime, povijesnim diskursom prema ovom, kao i kasnijem razdoblju Drugog svjetskog rata i Titove Jugoslavije, je dominiralo marksističko shvaćanje povijesti. Ovakva pozicija odrazila se je i u istraživanjima lokalne povijesti, tako da je što se tiče ovog razdoblja poseban naglasak bio na istraživanju radništva, njihovih štrajkova, te sindikalnog i komunističkog pokreta u Varaždinu. Prije nego što se osvrnemo na radove spomenutih istraživača, kao preteču njihovim istraživanjima spomenuli bi studiju Mirka Androića u kojoj je autor opisao razvoj radničkog pokreta od početka 19. stoljeća do 1919. godine na varaždinskom području.³⁵ O tim temama najviše su pisali Ivanka Štager, Bosiljka Janjatović i Josip Runjak.³⁶ Ivanka Štager u člancima *Pregled sindikalnog pokreta varaždinskih tekstilaca između dva rata* i *Tarifni pokreti i štrajkovi radnika u Varaždinu 1919. - 1929. godine* daje pregled osnovnih političkih zbivanja s naglaskom na ulozi radničkog pokreta, komunističkih organizacija i njihovog djelovanja. Uz historiografske radove, za istraživače će biti korisno pročitati i rad Josipa Pavera o arhivskoj građi za povijest radničkog pokreta i KPJ³⁷ te niz iskaza aktivista radničkog pokreta objavljenih u *Zborniku sećanja*.³⁸

³⁵ Mirko ANDROIĆ, "Prilozi historiji radničkog pokreta varaždinskog kraja: 1803.-1919.", *Naša praksa*, 1/4-5 (1959), str. 4.-27.

³⁶ Bosiljka JANJATOVIĆ, "Štrajk tekstilnih radnika u "Tivaru" godine 1936.", pretisak iz *Putovi revolucije*, br. 6, 1966., Služba informacije Varteksa, Varaždin, 1966.; Josip RUNJAK, "Pregled radničkog pokreta u Varaždinu", u: *Prilozi historiji Varaždina 1967.*, Varaždin, Narodno sveučilište Braća Ribar; Ogranak Matice hrvatske, 1967., str. 39. - 96; Josip RUNJAK, Bosiljka JANJATOVIĆ (et. al.), *Crvene zastave - 1936.: 50 god. štrajka "Tivarovih" radnika*, Zagreb, Radničke novine, 1986; Josip RUNJAK, Ivanka ŠTAGER (et. al.), *Žene u radničkom pokretu i oružanoj socijalističkoj revoluciji*, Varaždin, Konferencija SSRNH zajednice općina Varaždin, 1988.; Ivanka ŠTAGER, "Pregled sindikalnog pokreta varaždinskih tekstilaca između dva rata", *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin*, br. 4, Varaždin, 1970., str. 85. - 96; Ivanka ŠTAGER, "Tarifni pokreti i štrajkovi radnika u Varaždinu 1919. - 1929. godine", *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin*, br. 7, Varaždin, 1985., str. 121. - 131.

³⁷ Josipa PAVER, "Arhivska građa za povijest radničkog pokreta i KPJ u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1919-1941.", u: *Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-u i socijalističkoj revoluciji* (urednik Ljubo BOBAN et. al.), Varaždin-Zagreb: Zajednica općina memorijalnog područja Kalnik-Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1976., str. 999.-1006.

³⁸ Josip HRNČEVIĆ, "Okupljanje komunista u Varaždinu i Čakovcu", str. 134-135; Ivanuša VILKO, "Anka Butorac u Varaždinu", u: *Četrdeset godina - Zbornik sećanja aktivista jugoslavenskog revolucionarnog radničkog pokreta (1929.-1935.)*, knj. 2, Beograd: Kultura, 1960., str. 403-404; Ivan KURTALJ, "Pomoć seljaka štrajkašima u Varaždinu", str. 299-301; Andrija FRNTIĆ, Gabrijel SANTO, Franjo ŽITNJAK, "Politička aktivnost u Varaždinu", str. 172-174; Beška FRNTIĆ, "Društvo "Sloboda" u Varaždinu", str. 383-384; Tomo BELI, "Crvena pomoć u Tivaru", str. 400-401; Franjo BELI, "Demonstracije u Varaždinu 1938. godine", u: *Četrdeset godina - Zbornik sećanja aktivista jugoslavenskog revolucionarnog radničkog pokreta (1935.-1941.)*, knj. 3, Beograd: Kultura,

Pored navedenih radova, Janjatović i Štager su u svojim studijama opisale nemire i bune na području Varaždina neposredno nakon završetka Prvog svjetskog rata.³⁹ O temi vojničke pobune u Varaždinu 1919. godine Stanislava Koprivica-Oštrić objavila je 1983. članak u *Povijesnim priložima*,⁴⁰ a što se tiče općeg pregleda ovog razdoblja upućujemo na rad Barbare Markač, *Okvir privrednih, društveno - političkih i kulturnih zbivanja u Varaždinu između dva rata* u kojem autorica prikazuje i analizira društveno – političke promjene i odnose u Varaždinu od raspada Austro – Ugarske Monarhije do početka II. svjetskog rata.⁴¹ Ovdje spominjemo i rad Ljubice Radović pod nazivom *Povijesne prilike u Varaždinu u vrijeme osnivanja i djelovanja ekstenza* koji također daje jedan opći pregled društveno – političko - ekonomskih zbivanja u Varaždinu i bližoj okolini.⁴² Ekonomskim temama bave se Dragutin Feletar koji je istražio razvoj kožarstva i obućarstva do 1945. i Zdenka Šimončić-Bobetko koja je obradila industrijski razvoj Varaždina do 1941. godine.⁴³ Studija Bernarda Stullija o željezničkom pitanju u sjeverozapadnoj Hrvatskoj na sažeti način nam predočava problematiku željezničkog (ne)razvoja od svojih početka do 1941. godine.⁴⁴

Mira Kolar-Dimitrijević je također objavila više radova o različitim temama iz varaždinske povijesti međuratnog razdoblja. U člancima *Socijalne karakteristike stanovništva sjeverozapadne Hrvatske uoči drugog svjetskog rata* i *Socijalna struktura stanovništva i položaj radnih slojeva između dva rata* autorica govori o privrednim aktivnostima stanovništva, podjeli po zanimanjima te njihovom ukupnom učešću u gospodarskom prihodu.⁴⁵

1960., str. 475-476; Beška FRNTIĆ, Gabrijel SANTO, "Prva iskustva", u: *Ustanak naroda Jugoslavije 1941., knj. V*, Beograd: Vojnoizdavački zavod JNA "Vojno Delo", 1964., str. 250-260.

³⁹ Bosiljka JANJATOVIĆ, "Izvjestaj bana Matka Laginje o pobuni seljaka u sjeverozapadnoj Hrvatskoj u rujnu 1920. godine", *Časopis za suvremenu povijest*, 24, Zagreb, 1992., 1, str. 257. – 293; Ivanka ŠTAGER, "Buna u Varaždinu 1919. godine", *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin*, br. 5, Varaždin, 1975., str. 87. – 96.

⁴⁰ Stanislava KOPRIVICA-OŠTRIĆ, "Vojnička pobuna u Varaždinu 23. srpnja 1919.", *Povijesni prilozi*, 2 (1983), str. 65-94.

⁴¹ Barbara MARKAČ, "Okvir privrednih, društveno - političkih i kulturnih zbivanja u Varaždinu između dva rata", *Gimnazija – SC - Gabriel Santo 1636. - 1986.* (glavni i odgovorni urednik Josip RUNJAK), Savjet SC Gabriel Santo, Varaždin, 1986., str. 97. - 105.

⁴² Ljubica RADOVIĆ, "Povijesne prilike u Varaždinu u vrijeme osnivanja i djelovanja ekstenza", *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 14-15, Varaždin, 2004., str. 39. – 52.

⁴³ Dragutin FELETAR, "Oućarstvo i kožarstvo varaždinskoga kraja do 1945. godine", *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 3, Varaždin, 1989., str. 111-152; Zdenka ŠIMONIČIĆ - BOBETKO, "Industrijski razvoj Varaždina do 1941. godine", u: *Varaždinski zbornik 1181-1981*, (ur. Andre MOHORVIČIĆ), Varaždin: JAZU i Skupština Općine Varaždin, 1983., str. 277. - 288.

⁴⁴ Bernard STULLI, "Željezničko pitanje u sjeverozapadnoj Hrvatskoj do 1941. godine", *Varaždinski zbornik 1181-1981* (ur. Andre MOHORVIČIĆ), Varaždin: JAZU i Skupština Općine Varaždin, 1983., 289. – 294.

⁴⁵ Mira KOLAR – DIMITRIJEVIĆ, "Socijalne karakteristike stanovništva sjeverozapadne Hrvatske uoči drugog svjetskog rata," *Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-u i socijalističkoj revoluciji*

Autorica je u svojim studijama u okviru širih istraživačkih tema obradila i segmente ekonomske povijesti varaždinskog kraja. U okviru studije o privrednim vezama između Austrije i sjeverne Hrvatske od 1918. do 1925. autorica je analizirala gospodarske posljedice raspada Habsburške monarhije i stvaranja prve Jugoslavenske države te njihovog međusobnog gospodarskog odnosa do 1925.,⁴⁶ a u drugoj studiji objavljenoj 2002. prikazala je razvoj mlinarstva na području sjeverozapadne Hrvatske do 1941. godine.⁴⁷ Posljednji rad objavljen u zborniku *800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209.-2009.* bavi se ukidanjem Varaždinske županije 1922. čime je Varaždin prestao biti političko, upravno i sudsko središte te je time izgubio određen broj ustanova izvršnog karaktera što se osjetilo u njegovom daljnjem gospodarskom, društvenom i političkom razvoju. Autorica u radu posebno istražuje posljedice ukinuća Varaždinske županije na gospodarski razvoj varaždinskog kraja te inicijative usmjerene na vraćanje položaja grada Varaždina kao upravnog sjedišta.⁴⁸

Obrazovanje i kulturni život Varaždina u međuratnom razdoblju su također dobili zasluženu pozornost posljednjih dvadesetak godina zahvaljujući istraživanjima gimnazijskih profesora. Potrebno je međutim istaknuti i na neke prijašnje radove, poput npr. studije Krešimira Filića iz 1967. o gimnazijskoj ekstenzi i Pučkom sveučilištu,⁴⁹ Aleksandra Kovačića o Narodnom sveučilištu,⁵⁰ te posebno studiju Janka Pavetića o osnovnom školstvu

(urednik Ljubo BOBAN et. al.), *Zajednica općina memorijalnog područja Kalnik*, Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Varaždin – Zagreb, 1976., str. 15. – 34; “Socijalna struktura stanovništva i položaj radnih slojeva između dva rata,” *Varaždinski zbornik 1181. – 1981.* (urednik Andre MOHOROVIČIĆ), JAZU i Skupština Općine Varaždin, Varaždin, 1983., str. 563. – 574;

⁴⁶ Mira KOLAR – DIMITRIJEVIĆ, “Privredne veze između Austrije i sjeverne Hrvatske od 1918. do 1925.,” *Historijski zbornik*, 45 (1992), 1, str. 57. – 88.

⁴⁷ Mira KOLAR – DIMITRIJEVIĆ, “Mlinarstvo sjeverozapadne Hrvatske do 1941. godine,” *Stvaralački potencijali u funkciji društveno – ekonomskog i kulturnog razvoja sjeverozapadne Hrvatske* (glavni i odgovorni urednici Andre MOHOROVIČIĆ, Vladimir STIPETIĆ), Zavod za znanstveni rad HAZU Varaždin, Varaždinska županija, Grad Varaždin, Zagreb-Varaždin, 2002., str. 227. – 236; “Reakcije Varaždinaca na ukinuće Varaždinske županije 1922. godine i posljedice tih promjena,” *800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209.-2009.* (urednik Miroslav ŠICEL, Slobodan KAŠTELA), Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti Zavod za znanstveni rad u Varaždinu, Grad Varaždin, Varaždinska županija, Zagreb-Varaždin, 2009., str. 285. – 298.

⁴⁸ Mira KOLAR – DIMITRIJEVIĆ, “Reakcije Varaždinaca na ukinuće Varaždinske županije 1922. godine i posljedice tih promjena,” *800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209.-2009.* (urednik Miroslav ŠICEL, Slobodan KAŠTELA), Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti Zavod za znanstveni rad u Varaždinu, Grad Varaždin, Varaždinska županija, Zagreb-Varaždin, 2009., str. 285. – 298.

⁴⁹ Krešimir FILIĆ, “Pučko - prosvjetni rad Varaždinske gimnazijske ekstenze i varaždinskog Pučkog sveučilišta od 1920. do 1941.,” u: *Prilozi historiji Varaždina 1967.*, Varaždin: Narodno sveučilište Braća Ribar; Ogranak Matice hrvatske, 1967., str. 108. – 118.

⁵⁰ Aleksandar KOVAČIĆ, “Pedeset godina Narodnog sveučilišta u Varaždinu (1917.-1967.)”, u: *Prilozi historiji Varaždina 1967.*, Varaždin: Narodno sveučilište “Braća Ribar” - Ogranak Matice hrvatske, 1967., str. 97-99.; Aleksandar KOVAČIĆ, “Pedeset godina Narodnog sveučilišta u Varaždinu”, *Obrazovanje odraslih (Pedeset godina Narodnog sveučilišta Varaždin 1917.-1967.)* (separat), 9-10 (1967), str. 63-76.

od 1918. do 1941. koja je nezaobilazna za cjeloviti prikaz razvitka školstva i prosvjete na području Varaždina.⁵¹ Opći pregled povijesti Gimnazije u prvoj polovici 20. stoljeća sažeto je prikazala u dva rada Đurđica Cesar,⁵² dok je Pavetić napisao opširan pregled njezine povijesti u međuratnom razdoblju.⁵³ Ljubica Radović pisala je o i raznim oblicima pomoći i donatorima u radu *Zaklade, potpore i donacije Gimnaziji varaždinskoj*.⁵⁴

Siniša Horvat je u nizu članaka sustavno i detaljno istražio djelovanje gimnazijske ekstenze⁵⁵ i znanstveni, kulturni, te prosvjetno-pedagoški rad istaknutih profesora varaždinske Gimnazije, Adolfa Wisserta,⁵⁶ Krešimira Filića,⁵⁷ Adolfa Jurinca (djelovao u društvenom i kulturnom životu grada u drugoj polovici 19. do smrti 1925. godine),⁵⁸ te Franje Koščeca, utemeljitelja Entomološkog odjela Gradskog muzeja Varaždin.⁵⁹ Ostavštinu profesora Koščeca u prirodopisnoj zbirci Gimnazije Horvat je zajedno sa Vlatkom Kranjčec i Marijom Horvat posebno obradio u članku objavljenom

⁵¹ Janko PAVETIĆ, *Osnovno školstvo na području Varaždina: od 1918. do 1941.*, Zagreb, Školske novine, 1988.

⁵² Đurđica CESAR, "Povijest varaždinske gimnazije u prvoj polovini 20. st.", u: *Franjo Koščec i njegovo djelo 1882-1968.*, (urednik Miroslav ŠICEL, Branko SPEVEC), Zagreb-Varaždin: Zavod za znanstveni rad HAZU Varaždin - Gimnazija Varaždin - Gradski muzej Varaždin - Hrvatsko entomološko društvo, 2008., str. 15-24.; Đurđica CESAR, "Varaždinska gimnazija u razdoblju djelovanja Varaždinske gimnazijske ekstenze", *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 14-15 (2004), str. 53. - 72.

⁵³ Janko PAVETIĆ, "Varaždinska Gimnazija između dva rata", u: *Gimnazija - SC - Gabriel Santo 1636.-1986.* (glavni i odgovorni urednik Josip RUNJAK), Varaždin: Savjet SC "Gabriel Santo", 1986., str. 107-144.

⁵⁴ Ljubica RADOVIĆ, "Zaklade, potpore i donacije Gimnaziji varaždinskoj", *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 10-11 (1998.), str. 157. - 180.

⁵⁵ Siniša HORVAT, "Historijat varaždinske gimnazijske ekstenze", *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 14-15 (2004), str. 73-86.; Siniša HORVAT, "Najistaknutiji ekstenzini djelatnici", *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 14-15 (2004), str. 117-132.

⁵⁶ Siniša HORVAT, "Profesor Adolf Wissert: kulturno-prosvjetni i društveni rad", *Časopis za suvremenu povijest*, 29/3 (1997), str. 519-526.; Siniša HORVAT, "Adolf Wissert. Život i djelo poznatog gimnazijskog profesora", *Spomenica Gradskog muzeja Varaždin 1925-1995.*, Varaždin: Gradski muzej Varaždin, 1997., str. 16-23.; Siniša HORVAT, "Kulturnoprosvjetni i znanstveni rad Adolfa Wisserta", *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 10-11 (1998), str. 189-202.

⁵⁷ Siniša HORVAT, "Prosvjetno-pedagoški rad profesora Krešimira Filića", *Encyclopaedia moderna*, 18 (1998), 48, str. 17-19.

⁵⁸ Siniša HORVAT, "Adolf Jurinac, prosvjetno-pedagoški i društveni djelatnik", u: *Adolf Jurinac i njegovo djelo 1854-2004.* (urednik Miroslav ŠICEL), Zagreb-Varaždin: Zavod za znanstveni rad HAZU Varaždin - Gimnazija Varaždin - Gradski muzej Varaždin, 2004., str. 39-58.

⁵⁹ Siniša HORVAT, "Prosvjetno-pedagoški rad profesora Franje Koščeca", u: *Franjo Koščec i njegovo djelo 1882-1968.*, (urednik Miroslav ŠICEL, Branko SPEVEC), Zagreb-Varaždin: Zavod za znanstveni rad HAZU Varaždin - Gimnazija Varaždin - Gradski muzej Varaždin - Hrvatsko entomološko društvo, 2008., str. 25-38.; Siniša HORVAT, "Doprinos profesora Koščeca radu Varaždinske gimnazijske ekstenze", u: *Franjo Koščec i njegovo djelo 1882-1968.* (urednik Miroslav ŠICEL, Branko SPEVEC), Zagreb-Varaždin: Zavod za znanstveni rad HAZU Varaždin - Gimnazija Varaždin - Gradski muzej Varaždin - Hrvatsko entomološko društvo, 2008., str. 39-54.

2008. godine u zborniku posvećenu životu i djelu Franje Košćeca.⁶⁰ Osim navedenih tema, u radu *Djelovanje Zajednice doma i škole u Varaždinskoj gimnaziji* Horvat je opisao spomenuti oblik organiziranja roditelja i nastavnog osoblja u svrhu postizanja što boljih rezultata učenika u varaždinskoj gimnaziji od utemeljenja Zajednice 1929. do 1941. godine.⁶¹ Na kraju odlomka spominjemo i članak Ćirila Čoha o važnosti filozofije kao nastavnog predmeta u programu varaždinske gimnazije.⁶²

Nezaobilazni su kod ove teme i radovi Drage Biščana o gradskoj knjižnici,⁶³ Matici hrvatskoj,⁶⁴ Francuskom klubu (Cercle francais) u Varaždinu od 1922. do 1953.⁶⁵ te konačno i kratki članak o životu, radu i smrti gimnazijskog profesora Franje Galinca.⁶⁶ Marijan Varjačić je 1994. objavio članak o djelovanju gradskog kazališta od 1922. do 1925. godine.⁶⁷ O istoj temi, povijesti kazališta do 1941. godine, postoje i dvije znatno opširnije studije Krešimira Filića.⁶⁸ U tim radovima Filić je opisao nastanak, razvoj i djelovanje varaždinskog kazališta u kojem je svojevremeno i sam bio intendant. Konačno, na kraju bi spomenuli rad Spomenke Težak koja opisuje djelovanje varaždinskog muzealnog društva i ulogu Franje Košćeca u njegovim aktivnostima.⁶⁹ Spomenuto društvo prikupljalo je vrijedne predme-

⁶⁰ Vlatka KRANJČEC, Marija HORVAT, Siniša HORVAT, "Ostavština profesora Košćeca u prirodopisnoj zbirci varaždinske Gimnazije", u: *Franjo Košćec i njegovo djelo 1882-1968.*, (urednik Miroslav ŠICEL, Branko SPEVEC), Zagreb-Varaždin: Zavod za znanstveni rad HAZU Varaždin - Gimnazija Varaždin - Gradski muzej Varaždin - Hrvatsko entomološko društvo, 2008., str. 55-70.

⁶¹ Siniša HORVAT, "Djelovanje zajednice doma i škole u Varaždinskoj gimnaziji", u: *800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209.-2009.* (urednik Miroslav ŠICEL, Slobodan KAŠTELA), Zagreb-Varaždin: Zavod za znanstveni rad Varaždin HAZU, 2009., str. 789-802.

⁶² Ćiril ČOH, "Prisutnost filozofije u Varaždinu od osnutka Gimnazije do danas", *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 10-11 (1998.), str. 147-156.

⁶³ Drago BIŠČAN, "Gradska pučka knjižnica (u Varaždinu) 1919.-1947., *Godišnjak Gradske knjižnice i čitaonice "Metel Ožegović" Varaždin*, 1/1 (1995), str. 37-48.; Drago BIŠČAN, "Narodna čitaonica (1918.-1939.) - Hrvatska čitaonica (1939.-1947.) (Varaždin)", *Godišnjak Gradske knjižnice i čitaonice "Metel Ožegović" Varaždin*, 1/1 (1995), str. 49-56.

⁶⁴ Drago BIŠČAN, "Varaždin u povijesti Matice hrvatske", *Varaždinski godišnjak*, 1 (1994), str. 33-45.

⁶⁵ Drago BIŠČAN, "Francuski klub (Cercle francais) 1922.-1953.", *Godišnjak Gradske knjižnice i čitaonice "Metel Ožegović" Varaždin*, 1/1 (1995), str. 57-62.

⁶⁶ Drago BIŠČAN, "Franjo Galincec 1887-1945.", *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 10-11 (1998), str. 203-208.

⁶⁷ Marijan VARJAČIĆ, "Gradska kazališta u Varaždinu 1922.-1925.", *Kazalište*, 2 (1994), str. 3-16.

⁶⁸ Krešimir FILIĆ, "Varaždinsko kazalište od prvih početaka do godine 1941.", u: *Narodno kazalište August Cesarec u Varaždinu: 1873.-1955.*, Varaždin: Narodna tiskara, 1955., str. 7-66.; Krešimir FILIĆ, "Između htijenja i zbilje - varaždinsko kazalište 1873.-1941.", u: *Sto godina kazališta u Varaždinu (1873.-1973.)* (urednik Mirko ANDROIĆ, Vinko LISJAK, Igor MRDU-LJAŠ), Varaždin: Narodno kazalište „August Cesarec“ Varaždin, 1973., str. 17-30.

⁶⁹ Spomenka TEŽAK, "Varaždinsko muzealno društvo i Franjo Košćec", u: *Franjo Košćec i njegovo djelo 1882-1968.*, (urednik Miroslav ŠICEL, Branko SPEVEC), Zagreb-Varaždin: Zavod za znanstveni rad HAZU Varaždin - Gimnazija Varaždin - Gradski muzej Varaždin - Hrvatsko entomološko društvo, 2008., str. 71-86.

te kulturne, umjetničke, prirodoslovne i tradicijske baštine u najvećoj mjeri s područja Varaždinske i Međimurske županije, a članovi društva brinuli su se o obradi i zaštiti tih predmeta te u tom smislu autorica u članku opisuje ulogu i zasluge Franje Košćeca.

Radovi i monografija Ivana Kristofića *Varaždinski sokol i plakatom kroz povijest* iz 2009. predstavlja značajan segment najnovije historiografije o povijesti varaždinskog sporta u međuratnom razdoblju.⁷⁰ Autor je u navedenoj monografiji obradio mnoga važna pitanja koja daju uvid ne samo u sportska, već i u politička i društvena zbivanja, primjerice "Sokolstvo između dva svjetska rata (1918. – 1941.)." Dodatnu vrijednost ove knjige predstavljaju fotografije plakata kojima je monografija bogato opremljena. Kristofić dodatno obrađuje znamenite ličnosti Varaždinskog sokolstva u posebnom članku objavljenom iste godine.⁷¹ Poviješću sporta u Varaždinu se bavi još nekoliko autora o čemu će biti više riječi kasnije. Što se tiče međuratnog razdoblja, ovdje bi još spomenuli rad Stjepana Stolnika o Varaždincu Stjepanu Boltžaru, prvom hrvatskom reprezentativcu u gimnastici, koji je nastupio i na Olimpijskim igrama 1948. godine.⁷²

Zanimljivo je primijetiti kako do sada politička povijest Varaždina u međuratnom razdoblju nije bila predmet opsežnijih niti sustavnijih istraživanja. Tako bi ovdje na prvom mjestu, barem što se tiče općeg pregleda, istaknuli katalog izložbe s kronološkim pregledom važnijih političkih zbivanja u Varaždinu pod nazivom *Politički i stranački život Varaždina 1861. - 1941.* autorice Magdalene Lončarić.⁷³ Ovaj katalog izložbe ne predstavlja u pravom smislu historiografsko djelo, ali se temelji na ozbiljnom istraživačkom radu i vrlo je dobar sekundarni izvor o političkoj povijesti Varaždina u prvoj polovici 20. stoljeća.

U posljednje vrijeme važan pomak u istraživanju društveno-političkih događanja međuratnog razdoblja predstavljaju radovi Vladimira Huzjana.⁷⁴ U članku *O primjerima projugoslavenski orijentirane varaždinske*

⁷⁰ Ivan KRISTOFIĆ, *Varaždinski sokol i plakatom kroz povijest*, Varaždin: Državni arhiv u Varaždinu, 2009.

⁷¹ Ivan KRISTOFIĆ, "Znamenitije ličnosti Varaždinskog sokolstva", u: *800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209.-2009.* (urednik Miroslav ŠICEL, Slobodan KAŠTELA), Zagreb-Varaždin: Zavod za znanstveni rad Varaždin HAZU, 2009., str. 917-927.

⁷² Stjepan STOLNIK, „Stjepan Boltžar - prvi hrvatski reprezentativac u gimnastici (Varaždin, 1. kolovoza 1913. - Zagreb, 30. studenoga 1988.)“, *Povijest hrvatskog sporta*, 27 (1996), 109, str. 83-86.

⁷³ *Politički i stranački život Varaždina 1861 – 1941.* Katalog izložbe s kronološkim pregledom važnijih političkih zbivanja, autor teksta kataloga i izložbe Magdalena LONČARIĆ, Gradski muzej Varaždin, Varaždin, 1994.

⁷⁴ Vladimir HUZJAN, "O primjerima projugoslavenski orijentirane varaždinske gradske uprave prema kralju Aleksandru I. Karađorđeviću", *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, br. 21, Zagreb – Varaždin, 2010., str. 219. – 236; Vladimir HUZJAN, "Varaždin u vrijeme

gradske uprave prema kralju Aleksandru I. Karađorđeviću se na temelju neobjavljenog izvornog arhivskog gradiva iz Državnog arhiva Varaždin i Gradskog muzeja Varaždin te novinskih izvještaja i objavljene literature prikazuje odnos varaždinske gradske vlasti prema kralju Aleksandru I. Karađorđeviću u vrijeme tri njegove posjete, zatim proslave njegovog rođendana i 10. godišnjice vladanja te događaja koji su uslijedili nakon atentata – komemoracija i podizanje spomenika. U drugom članku pod nazivom *Varaždin u vrijeme Države Slovenaca, Hrvata i Srba - od 29. listopada do 1. prosinca 1918. godine* isti autor prikazao je društveno – politička zbivanja na području grada Varaždina u vrijeme trajanja Države SHS, odnosno od 29. listopada do 1. prosinca 1918., te u razdoblju neposredno prije i nakon toga. U vrijeme pisanja ovog rada, dva su članka istog autora prihvaćena za objavu u stručnim publikacijama. U prvome članku napisanom u povodu održavanja znanstvenog skupa u čast 40. obljetnice smrti Krešimira Filića autor opisuje njegovu ulogu u proslavi tisuću godina postojanja hrvatskog kraljevstva u Varaždinu 1925. godine,⁷⁵ a u drugom pod nazivom *Varaždin u zadnjim mjesecima Kraljevine Jugoslavije i prvim Nezavisne Države Hrvatske* autor je prikazao društveno – politička zbivanja u gradu Varaždinu od početka do druge polovice 1941. godine, odnosno o dramatičnom prijelazu iz političkog sustava Kraljevine Jugoslavije u Nezavisnu Državu Hrvatsku.⁷⁶

Historiografija grada Varaždina o Drugom svjetskom ratu

Razdoblje Drugog svjetskog rata je bilo u socijalističkoj Jugoslaviji i poslije nakon raspada komunističkih sustava i stvaranja Republike Hrvatske česta tema hrvatske (jugoslavenske) historiografije koja izaziva još i danas različite, često suprotstavljene, interpretacije i valorizacije pojedinih događaja i pojedinaca. Historiografija o Drugom svjetskom ratu na varaždinskom području ima određene sličnosti sa ovom podjelom unutar hrvatske historiografije. Naime, u jugoslavenskom razdoblju je narodno-oslobodilački rat i partizanski pokret na području Varaždina i šire regije bio predmet istraživačkog interesa većeg broja autora. Stoga je historiografija o NOB-u izuzetno opširna. Posebno je potrebno istaknuti dva zbornika ra-

Države Slovenaca, Hrvata i Srba - od 29. listopada do 1. prosinca 1918. godine”, *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, br. 22, Zagreb – Varaždin 2011., str. 249 – 281.

⁷⁵ Vladimir HUZJAN, “Uloga Krešimira Filića u proslavi tisuću godina postojanja hrvatskog kraljevstva u Varaždinu 1925. godine”, *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, br. 23, Zagreb – Varaždin, 2012.

⁷⁶ Vladimir HUZJAN, “Varaždin u zadnjim mjesecima Kraljevine Jugoslavije i prvim Nezavisne Države Hrvatske”, *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, br. 23, Zagreb – Varaždin, 2012.

dova objavljena 1976. i 1988. godine - 32. divizija NOVJ⁷⁷ te *Sjeverozapadna Hrvatska u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji*.⁷⁸ Oba zbornika daju vrlo detaljne podatke i kronologiju zbivanja o radničkom i partizanskom pokretu od 1939. do 1945. godine na području Varaždina i sjeverozapadne Hrvatske.⁷⁹

Općenito uzevši, publikacije, odnosno monografije, prilozi i članci objavljeni u vrijeme socijalističke Jugoslavije o Drugom svjetskom ratu na području Varaždina i šire regije istražuju i opisuju formiranje i djelovanje partizanskih formacija (jedinica) na ovom području,⁸⁰ uspostavu i izgradnju vlasti

⁷⁷ 32. divizija NOVJ, urednici Ivana SOR, Ivan PANTELIĆ, Ivan MATOVIĆ, Globus, Vojno-izdavački i novinski centar, Zagreb, Beograd, 1988.

⁷⁸ *Sjeverozapadna Hrvatska u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji*, urednici Ljubo BOBAN, Zlatko ČEPO, Ivan JELIĆ et. al., Varaždin, 1976.

⁷⁹ Od izvornog gradiva vidjeti i *Grada za povijest narodno oslobodilačke borbe i socijalističke revolucije u sjeverozapadnoj Hrvatskoj: 1941-1945*, (redakcijski odbor Pavle ŽUKINA et. al.), Zagreb: Savjet za izdavanje "Grade za povijest NOP-a i socijalističke revolucije u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1941-1945", 1981.

⁸⁰ *Borbeni put 32. divizije* (glavni i odgovorni urednik Joža HORVAT), Zagreb: Odbor za proslavu 15-godišnjice 32. divizije, 1959.; Milan BRUNOVIĆ, *Kalnik u borbi. Historijat Kalničkog partizanskog odreda*, Zagreb: Spektar, 1982.; Marko BELINIĆ, "O drugoj operativnoj zoni Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Hrvatske", u: *Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-u i socijalističkoj revoluciji* (urednik Ljubo BOBAN et. al.), Varaždin-Zagreb: Zajednica općina memorijalnog područja Kalnik-Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1976., str. 120-136; Ivan ANTONOVSKI, "Formiranje i razvoj partizanskih vojnih formacija na području Hrvatskog Zagorja, Podravine, Kalnika i Moslavine u toku NOR-a 1941-1945.", u: *Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-u i socijalističkoj revoluciji* (urednik Ljubo BOBAN et. al.), Varaždin-Zagreb: Zajednica općina memorijalnog područja Kalnik-Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1976., str.160-183.; Ljubomir BOŠNJAK, "Diverzije i sabotaže na području sjeverozapadne Hrvatske 1941-1945.", u: *Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-u i socijalističkoj revoluciji* (urednik Ljubo BOBAN et. al.), Varaždin-Zagreb: Zajednica općina memorijalnog područja Kalnik-Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1976., str.194-210.; Rade BULAT, "Karakteristike oružane borbe u Zagrebačkoj oblasti", u: *Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-u i socijalističkoj revoluciji* (urednik Ljubo BOBAN et. al.), Varaždin-Zagreb: Zajednica općina memorijalnog područja Kalnik-Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1976., str. 98-119.; Sekula JOKSIMOVIĆ, "Osnivanje i razvoj oružanih jedinica Narodnooslobodilačke vojske sjeverozapadne Hrvatske 1941-1945.", u: *Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-u i socijalističkoj revoluciji* (ur. Ljubo BOBAN et. al.), Varaždin-Zagreb: Zajednica općina memorijalnog područja Kalnik-Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1976., str. 137-159.; Dane Danilo LIVADA, "Razvoj i djelatnost obavještajne službe Druge operativne zone NOV i POH u periodu 1942-1944.", u: *Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-u i socijalističkoj revoluciji* (urednik Ljubo BOBAN et. al.), Varaždin-Zagreb: Zajednica općina memorijalnog područja Kalnik-Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1976., str. 763-794.; Vlado MATETIĆ, "Značajnija dejstva jedinica NOV i POH u sjeverozapadnoj Hrvatskoj od sredine 1943. do oslobođenja", u: *Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-u i socijalističkoj revoluciji* (urednik Ljubo BOBAN et. al.), Varaždin-Zagreb: Zajednica općina memorijalnog područja Kalnik-Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1976., str. 80-97.; Đuka PRILIKA, Gabrijel SANTO, "O nastanku i borbama Bjelovarsko-varaždinske partizanske grupe u 1941. godini", u: *Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-u i socijalističkoj revoluciji* (urednik Boban Ljubo et. al.), Varaždin-Zagreb: Zajednica općina memorijalnog područja Kalnik-Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1976., str. 495-505; Ivanka ŠTAGER, "O sudjelovanju učenika Realne gimnazije u Varaždinu u narodno-oslobodilačkom pokretu", u: *Gimnazija - SC - Gabriel Santo 1636.-1986.* (glavni i odgovorni urednik Josip RUNJAK), Varaždin: Savjet SC "Gabriel Santo", 1986., str. 159-174.; Slavko

na području NOB-a,⁸¹ organizaciju i razvoj komunističke partije,⁸² biografije pojedinih boraca – heroja NOB-a,⁸³ žrtve fašizma te druge teme vezane

VUKČEVIĆ, "Otpor u okupiranim gradovima sjeverozapadne Hrvatske 1941-1945."; u: *Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-u i socijalističkoj revoluciji* (urednik Ljubo BOBAN et. al.), Varaždin-Zagreb: Zajednica općina memorijalnog područja Kalnik-Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1976., str. 184-193.

⁸¹ Mirko ANDROIĆ, "Prilog proučavanju rada i uvjeta rada narodne vlasti na području Okružnog narodnooslobodilačkog odbora Varaždin u periodu 1944-1945."; u: *Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-u i socijalističkoj revoluciji* (urednik Ljubo BOBAN et. al.), Varaždin-Zagreb: Zajednica općina memorijalnog područja Kalnik-Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1976., str. 678-690; Đuka HRŽENJAK, "Stvaranje i razvoj nove revolucionarne narodne vlasti u sjeverozapadnoj Hrvatskoj u uvjetima NOB-a"; u: *Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-u i socijalističkoj revoluciji* (urednik Ljubo BOBAN et. al.), Varaždin-Zagreb: Zajednica općina memorijalnog područja Kalnik-Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1976., str. 625-646.; Pero NASAKANDA, "Razvoj i karakter narodne vlasti na području sjeverozapadne Hrvatske do Prvog zasjedanja AVNOJ-a"; u: *Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-u i socijalističkoj revoluciji* (urednik Ljubo BOBAN et. al.), Varaždin-Zagreb: Zajednica općina memorijalnog područja Kalnik-Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1976., str. 647-669.; Josip RUNJAK, "Razvitak narodne vlasti u okrugu Varaždin"; *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin*, 2/3 (1963), str. 79-120.; Slobodan ŽARIĆ, "Osnivanje JNOF-a u sjeverozapadnoj Hrvatskoj"; *Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-u i socijalističkoj revoluciji* (urednik Ljubo BOBAN et. al.), Varaždin-Zagreb: Zajednica općina memorijalnog područja Kalnik-Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1976., str. 246-257.; Vlado MAĐARIĆ, "Neki momenti iz rada Okružnog komiteta Varaždin i organizacija kotara Ludbreg"; u: *Ustanak naroda Jugoslavije 1941., knj. III*, Beograd: Vojnoizdavački zavod JNA "Vojno Delo", 1963., str. 626-635.

⁸² Mirko GRUČIĆ, "Proces polarizacije stanovništva i porast utjecaja NOP-a u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1941-1945."; u: *Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-u i socijalističkoj revoluciji* (urednik Ljubo BOBAN et. al.), Varaždin-Zagreb: Zajednica općina memorijalnog područja Kalnik-Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1976., str. 258-271.; Josip HRNČEVIĆ, "Okrug Varaždin 1940. i 1941. godine"; u: *Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-u i socijalističkoj revoluciji* (urednik Ljubo BOBAN et. al.), Varaždin-Zagreb: Zajednica općina memorijalnog područja Kalnik-Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1976., str. 298-320.; Marijan MATICKA, "Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-u i socijalističkoj revoluciji"; u: *Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-u i socijalističkoj revoluciji* (urednik Ljubo BOBAN et. al.), Varaždin-Zagreb: Zajednica općina memorijalnog područja Kalnik-Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1976., str. 35-46.; Marija SENTIĆ, "O sudjelovanju žena sjeverozapadne Hrvatske u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji"; u: *Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-u i socijalističkoj revoluciji* (urednik Ljubo BOBAN et. al.), Varaždin-Zagreb: Zajednica općina memorijalnog područja Kalnik-Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1976., str. 728-739.; Vjekoslav SMEH, "O djelatnosti komunista i antifašista u garnizonima NDH (Križevci, Bjelovar, Petrinja, Zagreb, Varaždin) 1942-1943."; u: *Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-u i socijalističkoj revoluciji* (urednik Ljubo BOBAN et. al.), Varaždin-Zagreb: Zajednica općina memorijalnog područja Kalnik-Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1976., str. 610-624.; Ivanka ŠTAGER, "Pregled razvoja i djelovanja SKOJ-a i USAOH-a u kotaru Varaždin 1941.-1945."; u: *Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-u i socijalističkoj revoluciji* (urednik Ljubo BOBAN et. al.), Varaždin-Zagreb: Zajednica općina memorijalnog područja Kalnik-Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1976., str. 723-727.; Deneš VAJS, "Političko-propagandna djelatnost Partije na području Okružnog komiteta KPH Varaždin 1941-1945."; u: *Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-u i socijalističkoj revoluciji* (urednik Ljubo BOBAN et. al.), Varaždin-Zagreb: Zajednica općina memorijalnog područja Kalnik-Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1976., str. 974-979.

⁸³ Katica PŠAK, *Lik revolucionara Ratimira Hercega*, Varaždin: Osnovna škola Ratimir Herceg, 1967.; Josip RUNJAK, "Narodni heroj Florijan Bobić"; *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin*, 1 (1961), str. 55-66.; Vilko IVANUŠA, *Slavko Lončarić – lik jednog revolucionara*, Zagreb: Kulturno prosvjetno društvo Hrvatskih Zagaraca "Matija Gubec", 1959.

za rat i život u ratnim uvjetima.⁸⁴ Usprkos bogatoj literaturi, čiji pregled je napravila i Ivanka Štager u članku *Varaždinsko područje za vrijeme NOR-a u dosad objavljenim radovima*,⁸⁵ očito je kako je potreban uravnoteženiji pristup povijesti antifašizma i na varaždinskom području. Naime, historiografija do 1990. godine, opterećena komunističkom ideologijom, je u istraživanjima ignorirala teme koje su bile političke osjetljive i o kojima je nakon 1945. vladao zakon šutnje. Međutim, dok je tijekom 1990-ih i poslije novi, revizionistički pristup povijesti Drugog svjetskog rata u hrvatskoj historiografiji potaknuo živu diskusiju i publiciranje brojnih radova, u varaždinskoj historiografiji svjedočimo o slabom interesu za ove teme.

Od autora koji su se u novije vrijeme bavili ovim razdobljem istaknuto mjesto zauzima Magdalena Lončarić koja je istraživala tragičnu sudbinu židovske zajednice u Varaždinu.⁸⁶ Nakon postava izložbe i izrade kataloga pod nazivom *Tragom židovske povijesti i kulture u Varaždinu*, autorica je nastanak i razvoj židovske zajednice u Varaždinu do njenog nestanka 1941. godine opisala u članku *Pregled povijesti židovske zajednice u Varaždinu*.⁸⁷

Što se tiče studija o komunističkim žrtvama na širem varaždinskom području, ovdje jedino možemo spomenuti knjigu Josipa Jurčevića *Pri-*

⁸⁴ Nikola ŽIVKOVIĆ, "Nemačka eksploatacija materijalnog bogatstva severozapadne Hrvatske u periodu 1941-1945.", u: *Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-u i socijalističkoj revoluciji* (urednik Ljubo BOBAN et. al.), Varaždin-Zagreb: Zajednica općina memorijalnog područja Kalnik-Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1976., str. 1025-1036.; Ivan VRANČIĆ, "Đaci i profesori Varaždinske gimnazije u prvim godinama okupacije", u: *Gimnazija - SC - Gabriel Santo 1636.-1986.* (glavni i odgovorni urednik Josip RUNJAK), Varaždin: Savjet SC "Gabriel Santo", 1986., str. 155-158.; Nikola JANIĆ, Josip JELENEČKI, "Pregled rada pošte sjeverozapadne Hrvatske od 1941. do 1945. godine", u: *Pošta sjeverozapadne Hrvatske*, (urednik Andrej HOZJAN), Zagreb-Varaždin: Hrvatska pošta - Zavod za znanstveni rad HAZU Varaždin, 2002., str. 109-116.; Josip HERCEG, "Varaždinska Gimnazija za vrijeme Drugog svjetskog rata", u: *Gimnazija - SC - Gabriel Santo 1636.-1986.* (glavni i odgovorni urednik Josip RUNJAK), Varaždin: Savjet SC "Gabriel Santo", 1986., str. 145-153.; Zdravko DIZDAR, "Logori na području sjeverozapadne Hrvatske u toku drugog svjetskog rata 1941-1945. godine", *Casopis za suvremenu povijest*, 22/1-2, (1990), str. 83-110.; Mladen COLIĆ, "Oružane formacije NDH u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1941-1945.", u: *Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-u i socijalističkoj revoluciji* (urednik Ljubo BOBAN et. al.), Varaždin-Zagreb: Zajednica općina memorijalnog područja Kalnik-Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1976., str. 1037-1054.

⁸⁵ Ivanka ŠTAGER, "Varaždinsko područje za vrijeme NOR-a u dosad objavljenim radovima", u: *Varaždinski zbornik 1181-1981*, (ur. Andre MOHOROVIČIĆ), Varaždin: JAZU i Skupština Općine Varaždin, 1983., str. 575. - 584.

⁸⁶ Magdalena LONČARIĆ, *Tragom židovske povijesti i kulture u Varaždinu*, katalog izložbe, Gradski muzej Varaždin, Varaždin, 2003; "Pregled povijesti židovske zajednice u Varaždinu", *800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209. -2009.* (urednik Miroslav ŠICEI, Slobodan KAŠTELA), Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti Zavod za znanstveni rad u Varaždinu, Grad Varaždin, Varaždinska županija, Zagreb-Varaždin, 2009., str. 191. - 208.

⁸⁷ O toj temi vidi: Magdalena LONČARIĆ, Vid LONČARIĆ, "Židovi u Varaždinu", *Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu i Hrvatskoj*, Zagreb, Židovska općina Zagreb, 1998., str. 358. - 377.

*krivena stratišta i grobišta Jugoslavenskih komunističkih zločina.*⁸⁸ Autor u knjizi govori o nastanku i statusu prikrivenih stratišta i grobišta, donosi zbirne pokazatelje za iste te njihov popis i lokacije po županijama, pa tako i varaždinske. Uz ovu knjigu važnu ulogu kao izvor za daljnja istraživanja ima i zbirka dokumenata koju je pripremio Hrvatski institut za povijest iz Slavonskog Broda *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. - dokumenti 3 - Zagreb i središnja Hrvatska.*⁸⁹

Tomislav Anić je pak u članku *Podržavljenje stranog kapitala u Hrvatskoj/Jugoslaviji 1945. - 1946. na primjeru poduzeća Thonet Mundus d. d. u većinskom švicarskom vlasništvu*⁹⁰ obradio jednu drugu važnu temu komunističke političke prakse i koncepta društvene izgradnje, nacionalizaciju privatnih poduzeća. Smatramo kako je ovim radom Anić tek otvorio prostor za daljnja istraživanja ove problematike, s time da bi pri tome valjalo uzeti u obzir i slučajeve konfiskacije imovine, te agrarnu reformu iz 1945. godine.

Možemo zaključiti na temelju ovog sažetog historiografskog prikaza kako postoji značajan prostor za dodatna istraživanja povijesti varaždinskog područja u vrijeme Drugog svjetskog rata. U njima bi bilo potrebno istražiti teme koje do sada nisu uopće bile obrađivane ili su ostale nedovoljno istražene, a u pojedinim slučajevima je o njima pisano sa ideološkim predznacima.

Historiografija grada Varaždina o socijalističkoj Jugoslaviji

Unatoč tome što suvremena povijest u pravilu izaziva najveći interes povjesničara, slična tvrdnja ne bi se mogla iznijeti za stanje povijesnih istraživanja o Varaždinu u drugoj polovici 20. stoljeća, barem kada govorimo o tradicionalnoj, političkoj povijesti. Spomenka Težak je 2009. objavila pregledni rad o varaždinskoj gradskoj vlasti u 20. stoljeću u kojemu nam daje kronološki opis njezina razvoja nabrajajući pojedinačne podatke.⁹¹ U radu se autorica osvrće i na politički život Varaždina tijekom 20. stoljeća. Tomislav Đurić u monografiji iz 2004. *Zašto su šutjela lepoglavska zvona* kao jedan od sudionika tog događaja, opisuje Hrvatsko proljeće u Varaždi-

⁸⁸ Josip JURČEVIĆ, *Prikrivena stratišta i grobišta Jugoslavenskih komunističkih zločina*, Dokumentacijsko informacijsko središte – DIS, Zagreb, 2012.

⁸⁹ *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti 3 - Zagreb i središnja Hrvatska* kao izvor za daljnja istraživanja.

⁹⁰ Tomislav ANIĆ, "Podržavljenje stranog kapitala u Hrvatskoj/Jugoslaviji 1945. - 1946. na primjeru poduzeća Thonet Mundus d. d. u većinskom švicarskom vlasništvu," *Časopis za suvremenu povijest*, 40/ 3, Zagreb, 2008., str. 819. - 832.

⁹¹ Spomenka TEŽAK, "Varaždinska gradska vlast u 20. stoljeću," u: *800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209.-2009.* (urednik Miroslav ŠICEL, Slobodan KAŠTELA), Zagreb-Varaždin: Zavod za znanstveni rad Varaždin HAZU, 2009., str. 159-168.

nu i Čakovcu.⁹² Iako se radi o vrijednom doprinosu poznavanja hrvatskog nacionalnog pokreta na ovom području 1971. godine, ova tema obzirom na svoju povijesnu važnost zaslužuje dodatnu pažnju povjesničara.

Radovi koji nam pružaju najviše informacija o društvenom i političkom razvoju grada u ovom razdoblju su međutim objavljeni upravo u vrijeme socijalističke Jugoslavije. Godine 1983., povodom 800. obljetnice spomena grada Varaždina, tiskan je zbornik radova u kojem je nekoliko autora dalo priloge o razvoju grada u poslijeratnom razdoblju. Juraj Martinčević prikazuje razvoj političkog sustava Varaždinske općine u socijalističkoj Jugoslaviji,⁹³ temu koju je obradio i u članku objavljenom dvije godine ranije u *Zborniku radova FOI-a*.⁹⁴ U oba članka autor donosi osnovne podatke o pravnom razvoju Varaždinske općine kao administrativno – teritorijalnoj i društveno – političkoj i ekonomskoj zajednici.⁹⁵ Uz ova dva rada koji nam pružaju opći pregled razvoja varaždinske općine, istaknuli bi i radove Franje Ruže *Komunalna izgradnja Varaždina*,⁹⁶ Radovana Jandrašića *Društveno-ekonomske promjene u strukturi naselja varaždinske općine kao posljedica procesa deagrarizacije*,⁹⁷ te Vjekoslava Lackovića *Društveno-ekonomski razvoj grada Varaždina i njegova funkcionalnog područja na temelju ostvarivanja planova u razdoblju 1947.-1980*.⁹⁸ Navedeni radovi bave se sa pitanjem razvoja grada nakon II. svjetskog rata kada Varaždin uslijed procesa deagrarizacije i urbanizacije doživljava snažan porast broja stanovnika (u razdoblju od 25 godina nakon rata broj stanovnika grada udvostručio se skoro za 100%), što je izazvalo potrebu izgradnje novih gradskih četvrti te odgovarajuće komunalne infrastrukture.

Ekonomski razvoj, a nadasve industrijalizacija koja se intenzivno odvijala na varaždinskom području tijekom većeg dijela ovog razdoblja, poseb-

⁹² Tomislav ĐURIĆ, *Zašto su šutjela lepoglavska zvona: Hrvatsko proljeće u Varaždinu i Čakovcu 1971.*, Meridijani, Samobor, 2004.

⁹³ Juraj MARTINČEVIĆ, "Prilog izučavanju poslijeratnog razvoja političkog sistema varaždinske općine", u: *Varaždinski zbornik 1181-1981*, (ur. Andre MOHOROVIČIĆ), Varaždin: JAZU i Skupština Općine Varaždin, 1983., str. 585. – 596.

⁹⁴ Juraj MARTINČEVIĆ, "Poslijeratni razvoj političkog sistema općine Varaždin", *Zbornik radova Fakulteta organizacije i informatike Varaždin*, 5 (1981), str. 105-137.

⁹⁵ Vidi i: Josip RUNJAK, "Razvitak narodne vlasti u okrugu Varaždin", *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin*, br. 2/3 (1963.), str. 79. – 120.

⁹⁶ Franjo RUŽA, "Komunalna izgradnja Varaždina", u: *Varaždinski zbornik 1181-1981*, (urednik Andre MOHOROVIČIĆ), Varaždin: JAZU i Skupština Općine Varaždin, 1983., str. 597-603.

⁹⁷ Radovan JANDRAŠIĆ, "Društveno-ekonomske promjene u strukturi naselja varaždinske općine kao posljedica procesa deagrarizacije", u: *Varaždinski zbornik 1181-1981*, (urednik Andre MOHOROVIČIĆ), Varaždin: JAZU i Skupština Općine Varaždin, 1983., str. 649-654.

⁹⁸ Vjekoslav LACKOVIĆ, "Društveno-ekonomski razvoj grada Varaždina i njegova funkcionalnog područja na temelju ostvarivanja planova u razdoblju 1947. - 1980.", u: *Varaždinski zbornik 1181-1981*, (ur. Andre MOHOROVIČIĆ), Varaždin: JAZU i Skupština Općine Varaždin, 1983., str. 613. – 638.

no je zaokupila pažnju istraživača. Jedan od prvih radova je članak Ivana Kurtalja iz 1961. godine o postanku i razvoju tekstilne industrije Varaždin.⁹⁹ Rudolf Njegač je u svojoj opširnoj studiji objavljenoj 1983. istražio strukturu i razvoj zanatstva i malog gospodarstva u općini Varaždin od 1945. do 1985.,¹⁰⁰ dok je za povijest obrtništva u 20. stoljeću posebno značajna monografija Damira Hrelje i Mirana Bojanića *Obrtništvo u Varaždinu*¹⁰¹ Ova monografija predstavlja detaljan i sustavan prikaz razvoja obrtništva, no zamjerka ovoj inače izvrsnoj studiji jest što nije opremljena kritičkim aparatom.

U Varaždinskom zborniku iz 2009. godine objavljene su dvije važne studije iz ekonomske povijesti grada, jedna Josipa Šimunića u kojoj daje pregled industrijskog razvoja Varaždina s osvrtom na tekstilnu i metalnu industriju,¹⁰² te Jadranke Akalović o povijesti obučarske industrije.¹⁰³ Šimunić je poseban članak posvetio i izgradnji tvornice Vartilen.¹⁰⁴ Uz spomenute radove postoji i niz spomenica i monografija koja su objavljivala poduzeća prilikom proslava obljetnica.¹⁰⁵ Na kraju vrijedi istaknuti dvije

⁹⁹ Ivan KURTALJ, "Postanak i razvoj varaždinske tekstilne industrije – Varaždin", *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin*, 1 (1961), str. 67-74.

¹⁰⁰ Rudolf NJEGAČ, "Neka obilježja strukture i razvoja zanatstva i male privrede u općini Varaždin od 1945. do 1980.:", *Zbornik radova Fakulteta organizacije i informatike Varaždin*, 5 (1981), str. 65-104.

¹⁰¹ Damir HRELJA, Miran BOJANIĆ MORANDINI, *Obrtništvo u Varaždinu: izdanje povodom 100. godišnjice osnivanja Zanatlijskog i pomoćničkog društva, preteče Udruženja hrvatskih obrtnika Varaždin*, Varaždin: Vall 042, 2004.

¹⁰² Josip ŠIMUNIĆ, "Industrijski razvoj grada Varaždina s osvrtom na tekstilnu i metalnu industriju", u: *800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209.-2009.* (urednik Miroslav ŠICEL, Slobodan KAŠTELA), Zagreb-Varaždin: Zavod za znanstveni rad Varaždin HAZU, 2009., str. 387-398.

¹⁰³ Jadranka AKALOVIĆ, "Varaždinsko obučarstvo – od obrtničke radionice, preko industrijskog pogona do sveučilišnog centra obučarstva", u: *800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209.-2009.* (urednik Miroslav ŠICEL, Slobodan KAŠTELA), Zagreb-Varaždin: Zavod za znanstveni rad Varaždin HAZU, 2009., str. 399-410.

¹⁰⁴ Josip ŠIMUNIĆ, "Izgradnja tvornice Vartilen – doprinos razvoju sirovinke osnove za tekstilnu industriju", *Tekstil*, 31 (1982) 8, str. 533.-538.

¹⁰⁵ Tomislav ĐURIĆ, Dragutin FELETAR, NIŠRO *Varaždin (1946.-1981.)*, Varaždin: NIŠRO, 1981.; *Elektra Varaždin: 1895.-1970.* (urednik Branimir CVETKO), Varaždin: Elektra, 1970.; *Elektra Varaždin: 1895.-1985.* (urednik Danijel KOPJAR), Varaždin: OOUR Elektra Varaždin, 1985.; Mladen PAVKOVIĆ, Vladimir KOSTJUK, *Kalnik Podravka 1946.-1992.*, Varaždin: Podravka - Tvornica Kalnik, 1993.; Josip RUNJAK, Ernest FIŠER, "Sloboda - Vis" 1905-1985., Varaždin: "Sloboda - Vis", 1985.; *100 godina željezničke pruge Zaprešić-Varaždin-Čakovec-Zabok-Krapina (1886.-1986.)*, (urednik Ivan GUŽVINEC), Varaždin: SOUR ŽTP Zagreb - RO Željeznički prijevoz Varaždin, 1986.; *110 godina električnog svjetla u Varaždinu: 1895-2005.* (urednik Đurđa SUŠEĆ), Varaždin: HEP Distribucija - HEP Proizvodnja, 2005.; *Termoplin d.d. Varaždin: 35 godina (1970.-2005.)* (urednik Zlatko MEHUN), Varaždin: Termoplin d.d. Varaždin, 2005.; *Varaždinska industrija svile, konfekcija i kišobrana: 1929.-1969.*, Varaždin: Izvršni odbor za proslavu 40-godišnjice VIS-a, 1969.

monografije, Mirka Androića i Dragutina Feletara¹⁰⁶ te Željke Peršić,¹⁰⁷ koje obrađuju povijest varaždinskog bankarstva.

Pored ovih tema postoji niz autora koji su se obradili društvene, kulturne, ekonomske, glazbene, sportske i obrazovne aspekte razvoja Varaždina. Kulturne, znanstvene i obrazovne institucije su posebno bile predmet brojnih istraživanja. Tako su se povijesti Gradske knjižnice u poslijeratnom razdoblju bavili Josip Herceg,¹⁰⁸ Vanda Milčetić¹⁰⁹ i Marijan Kraš,¹¹⁰ Gradskog muzeja Varaždin Magdalena Lončarić,¹¹¹ Anita Šestanjanj-Perić¹¹² i Jasna Tomičić,¹¹³ Glazbene škole i Varaždinskih baroknih večeri Dada Ruža,¹¹⁴ Stjepan Sraka,¹¹⁵ Vladimir Ščedrov,¹¹⁶ Davor Bobić i Dragica Vitez,¹¹⁷ Vla-

¹⁰⁶ Mirko ANDROIĆ, Dragutin FELETAR, *Prilozi za povijest varaždinskog bankarstva (1868-1983)*, Varaždin: Varaždinska banka, 1983.

¹⁰⁷ Željka PERŠIĆ, *Varaždinska banka 1956-1996.*, Varaždin: Varaždinska banka, 1996.

¹⁰⁸ Josip HERCEG, "Razvoj Gradske knjižnice i čitaonice Sloboda od 1959. do 1988. s projekcijom razvoja do 2000. godine", *Godišnjak Gradske knjižnice i čitaonice "Metel Ožegović" Varaždin*, 1 (1995), str. 89-105.

¹⁰⁹ Vanda MILČETIĆ, "Gradska knjižnica i čitaonica "Sloboda", u: *Varaždin*, Varaždin-Zagreb: Skupština općine Varaždin – Spektar, 1975. (neoznačene stranice).

¹¹⁰ Marijan KRAŠ, "Knjižnice u Varaždinu i Varaždinskoj županiji u povijesti i danas", u: *800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209.-2009.* (urednik Miroslav ŠICEL, Slobodan KAŠTELA), Zagreb-Varaždin: Zavod za znanstveni rad Varaždin HAZU, 2009., str. 619-632.; Marijan KRAŠ, "Gradska knjižnica Varaždin od 1947. do 2007. godine", *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 19 (2008.), str. 175-196.; Marijan KRAŠ, "Povijesni pregled knjižnica Županije varaždinske", *Encyclopaedia moderna*, 18 (1998), 48, str. 87-96.; Marijan KRAŠ, "Odnos lokalne samouprave u Županiji varaždinskoj prema narodnim knjižnicama: s posebnim osvrtom na razvitak Gradske knjižnice i čitaonice "Metel Ožegović" Varaždin", *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 39 (1996), str. 103-106.

¹¹¹ Magdalena LONČARIĆ, "35 godina Muzeja narodne revolucije (MNR) u Varaždinu (1953-1988.)", *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin*, br. 8 (1988.), str. 81-86.

¹¹² Anita ŠESTANJ-PERIĆ, "Godine preporoda: Djelatnost muzeja Varaždin 1990-1996.", u: *Spomenica Gradskog muzeja Varaždin (1925-1995.)*, Varaždin: Gradski muzej Varaždin, 1997.

¹¹³ Jasna TOMIČIĆ, "Pedeset godina postojanja Gradskog muzeja Varaždin", *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin*, br. 5 (1975.), str. 5-13.; Jasna TOMIČIĆ, "Šezdeset godina Gradskog muzeja Varaždin", *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin*, br. 7 (1985.), str. 5-31.

¹¹⁴ Dada RUŽA, "Glazbena škola u Varaždinu kao nositeljica kontinuiteta glazbenog života grada u posljednjem razdoblju svojeg djelovanja (1936.-2008.)", *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 19 (2008.), str. 105-130.

¹¹⁵ Stjepan SRAKA, "Glazbena škola Varaždin – bogata tradicija u službi budućnosti", *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 10-11 (1998.), str. 255-262.

¹¹⁶ Vladimir ŠČEDROV, "Značaj Varaždinskih baroknih večeri za Glazbenu školu Varaždin, njezin rad, njezino mjesto u kulturnom životu grada", *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 10-11 (1998.), str. 251-254.

¹¹⁷ Davor BOBIĆ, Dragica VITEZ, "Od slobodnog kraljevskog grada do grada glazbe i 39. Varaždinskih baroknih večeri. Kronologija svih izvodača po godinama nastupa na Varaždinskim baroknim večerima od 1971. do 2008. godine", u: *800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209.-2009.* (urednik Miroslav ŠICEL, Slobodan KAŠTELA), Zagreb-Varaždin: Zavod za znanstveni rad Varaždin HAZU, 2009., str. 657-668.

dimir Kranjčević,¹¹⁸ Jagoda Martinčević,¹¹⁹ te Zdenka Weber,¹²⁰ Hrvatskog narodnog kazališta Milan Drašković,¹²¹ Ante Armanini,¹²² Vinko Lisjak,¹²³ te posebno Marijan Varjačić,¹²⁴ Državnog arhiva Mirko Androić,¹²⁵ Zavoda za znanstveni rad HAZU Ivan Grabar,¹²⁶ Franjo Ruža i Eduard Vargović.¹²⁷ O povijesti i razvoju obrazovnog sustava i njegovih institucija su pisali Vanda Milčetić,¹²⁸ Marija Strbad,¹²⁹ Željko Funda,¹³⁰ Ivan Kunović,¹³¹ Gordana

¹¹⁸ Vladimir KRANJČEVIĆ, "Varaždinske barokne večeri", *Encyclopaedia moderna*, 18 (1998), 48, str. 127-129.

¹¹⁹ Jagoda MARTINČEVIĆ, "Dvadeset i pet godišta Varaždinskih baroknih večeri", u: *Varaždinske uršulinke 300 godina od dolaska u Varaždin*, Varaždin: Gradski muzej Varaždin, 2003., str. 23-34.

¹²⁰ Zdenka WEBER, "Das Varasdiner Festival", *Smotra: časopis hrvatsko njemačkog društva*, III/5-6 (1997), str. 73-78.

¹²¹ Milan DRAŠKOVIĆ, "Kazalište od Oslobođenja do danas", u: *Narodno kazalište August Cesarec u Varaždinu: 1873.-1955.*, Varaždin: Narodna tiskara, 1955., str. 67-83.

¹²² Ante ARMANINI, "Varaždinsko kazalište od 1945. do danas i arhivska građa o njegovom djelovanju", *Kronika zavoda za književnost i teatrologiju JAZU (Kazališna povijesna građa)*, VII/21 (1981), str. 79-83.

¹²³ Vinko LISJAK, "120 godina kazališta u Varaždinu - prvoga baroknog kazališta u Hrvatskoj", *Radovi Hrvatskog društva folklorista*, 1 (1993), str. 103-108.

¹²⁴ Marijan VARJAČIĆ, "Varaždinsko kazalište od 1945. do danas", *Kazalište*, 5 (1994), str. 3-16.; Marijan VARJAČIĆ, "Varaždinsko kazalište - od početaka do danas (1637.-1998.)", *Encyclopaedia moderna*, 18 (1998), 48, str. 97-112.; Marijan VARJAČIĆ, "Varaždinsko kazalište od početaka do danas (1637.-2007.)", *Varaždinska kazališna stoljeća - Saecula scenica Varasdiensia (XVII. - XXI st.)*, Varaždin: TIVA - Hrvatsko narodno kazalište u Varaždinu, 2007., str. 11-34.; Marijan VARJAČIĆ, "Vrhunci kazališta u Varaždinu u 20. stoljeću", u: *800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209.-2009.* (urednik Miroslav ŠICEL, Slobodan KAŠTELA), Zagreb-Varaždin: Zavod za znanstveni rad Varaždin HAZU, 2009., str. 643-656.

¹²⁵ Mirko ANDROIĆ, "Pet godina života Arhiva u Varaždinu", *Arhivist*, 6 (2) (1956), str. 62-68. *Državni arhiv u Varaždinu - skica za portret (1950.-2000.)*. Povodom 50. obljetnice osnivanja, (urednik Damir HRELJA), Varaždin, Državni arhiv u Varaždinu, 2000.

¹²⁶ Ivan GRABAR, *Dvadeset godina Zavoda za znanstveni rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Varaždinu 1983-2003.*, Zagreb-Varaždin: Zavod za znanstveni rad HAZU Varaždin, 2003.

¹²⁷ Franjo RUŽA, Eduard VARGOVIĆ, "Zavod za znanstveni rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Varaždinu 1983.-1998.", *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 10-11 (1998.), str. 93-114; Franjo RUŽA, Eduard VARGOVIĆ, "Zavod za znanstveni rad HAZU u Varaždinu", *Encyclopaedia moderna*, 18 (1998), 48, str. 37-41.

¹²⁸ Vanda MILČETIĆ, "Rad Narodnog sveučilišta Varaždin od 1945. do 1957.", u: *Prilozi historiji Varaždina 1967.*, Varaždin: Narodno sveučilište "Braća Ribar", Ogranak Matice hrvatske, 1967., str. 119-122.

¹²⁹ Marija STRBAD, "Deset godina rada Narodnog svučilišta "Braća Ribar" Varaždin (1958-1967.)", u: *Prilozi historiji Varaždina 1967.*, Varaždin: Narodno sveučilište "Braća Ribar", Ogranak Matice hrvatske, 1967., str. 123-130.

¹³⁰ Funda ŽELJKO, "Gimnazija 1986.-2005.", u: *Gimnazija u Varaždinu 1636.-2006.* (urednik Rajka PTIČEK et. al.), Varaždin: TIVA Varaždin - Prva gimnazija Varaždin, 2006., str. 57-84.

¹³¹ Ivan KUNOVIĆ, "Osnovni podaci o razvoju škole od 1948. do 1978. godine", u: *Osnovna škola "R. Herceg" Varaždin (1948.-1978.)* (glavni i odgovorni urednik Katica PŠAK), Varaždin: 1978., str. 16-32.

Krnjaković,¹³² Vesna Marković,¹³³ Tugomir Orak,¹³⁴ Vjeran Kos,¹³⁵ Marija Jurše, Barbara Markač, Mirjana Petanjek i Rudolf Štefić,¹³⁶ Eduard Vargović i Željko Klaić,¹³⁷ Zeno Kos,¹³⁸ te Ivan Zvonar.¹³⁹ Pregled razvoja visokog školstva i fakulteta na području Varaždina priredili su Aleksandar Bergstein i Slavko Kapustić,¹⁴⁰ Zlatko Drvar,¹⁴¹ Teodor Abramić i Franjo Ruža,¹⁴² Boris Zver, Franjo Ruža i Miroslav Žugaj,¹⁴³ Dragutin Grđan, Ivan Hip i

¹³² Gordana KRNJAKOVIĆ, "Razvoj školskog centra od 1980.-1989. godine", u: *Rudarska nadzornička škola. Školski centar za obrazovanje NGRM kadrova Varaždin: 1939-1989.* (glavni i odgovorni urednik Andrija CAR), Varaždin: Školski centar za obrazovanje naftnih, geoistraživačkih, rudarskih i metalskih kadrova, 1989., str. 82-87.

¹³³ Vesna MARKOVIĆ, "Razvoj škole u poslijeratnom razdoblju", u: *Rudarska nadzornička škola. Školski centar za obrazovanje NGRM kadrova Varaždin: 1939-1989.* (glavni i odgovorni urednik Andrija CAR), Varaždin: Školski centar za obrazovanje naftnih, geoistraživačkih, rudarskih i metalskih kadrova, 1989., str. 54-73.

¹³⁴ Tugomir ORAK, "Put do samostalne Strojarske škole u Varaždinu", u: *Strojarska i prometna škola Varaždin (1992. - 2002.): spomenica* (ur. Ivan ZVONAR), Varaždin: Strojarska i prometna škola, 2002., str. 27-33

¹³⁵ Vjeran KOS, "Kratka povijest Elektrostrojarske škole Varaždin", u: *Elektrostrojarska škola Varaždin – 50 godina (1958.-2008.)* (glavni urednik Vjeran KOS), Varaždin: Elektrostrojarska škola, 2008., str. 33-37.

¹³⁶ Marija JURŠE, Barbara MARKAČ, Mirjana PETANJEK, Rudolf ŠTEFIĆ, "Poslijeratni razvoj i transformacija Gimnazije u Centar usmjerenog obrazovanja", u: *Gimnazija – SC - Gabriel Santo 1636.-1986.* (glavni i odgovorni urednik Josip RUNJAK), Varaždin: Savjet SC "Gabriel Santo", 1986., str. 175-221.

¹³⁷ Eduard VARGOVIĆ, Željko KLAJČIĆ, "Od gremijalne trgovačke škole do Gospodarske škole u Varaždinu (1846. – 1992. – 2006.); *Godišnjak Gospodarske škole Varaždin 1992-2006.* (glavni i odgovorni urednik Željko POSAVEC), Varaždin: Gospodarska škola Varaždin-Tiskara Varteks, 2006., str. 11-20.

¹³⁸ Zeno KOS, "Od male rudarske nadzorničke škole osnovane 1939. do velikog školskog centra za obrazovanje NGRM kadrova u Varaždinu", u: *Rudarska nadzornička škola. Školski centar za obrazovanje NGRM kadrova Varaždin: 1939-1989.* (glavni i odgovorni urednik Andrija CAR), Varaždin: Školski centar za obrazovanje naftnih, geoistraživačkih, rudarskih i metalskih kadrova, 1989., str. 21-31.

¹³⁹ Ivan ZVONAR, "Od Rudarske do Strojarske i prometne škole u Varaždinu", u: *Strojarska i prometna škola Varaždin (1992. - 2002.): spomenica* (urednik Ivan ZVONAR), Varaždin: Strojarska i prometna škola, 2002., str. 9-19.

¹⁴⁰ Aleksandar BERGSTEIN, Slavko KAPUSTIĆ, "Osnivanje i djelovanje Više ekonomske škole Varaždin", u: *Dvadeset godina ekonomskog i organizacijsko-informatičkog studija u Varaždinu (1962.-1982.)* (glavni i odgovorni urednik Juraj MARTINČEVIĆ), Varaždin: Fakultet organizacije i informatike Varaždin, 1982., str. 33-38.

¹⁴¹ Zlatko DRVAR, "Viša ekonomska škola Varaždin (1962.-1974.)", u: *Trideset i pet obljetnica ekonomskog i informacijskog studija u Varaždinu 1962.-1977.; spomenica Fakulteta organizacije i informatike 1962.-1997.* (glavni i odgovorni urednik Milivoj REĐEP), Varaždin: Fakultet organizacije i informatike, 1997., str. 11-30.

¹⁴² Franjo RUŽA, Teodor ABRAMIĆ, "Uvjeti transformiranja Više ekonomske škole Varaždin u Fakultet organizacije i informatike Varaždin", u: *Dvadeset godina ekonomskog i organizacijsko-informatičkog studija u Varaždinu (1962.,1982.)* (glavni i odgovorni urednik Juraj MARTINČEVIĆ), Varaždin: Fakultet organizacije i informatike Varaždin, 1982., str. 39-47.

¹⁴³ Boris ZVER, Franjo RUŽA, Miroslav ŽUGAJ, "Prikaz djelovanja Fakulteta organizacije i informatike u razdoblju od 1982-1989. godine", *Zbornik radova Fakulteta organizacije i informatike Varaždin*, 13 (1989), str. 307-318.

Mladen Kranjčec¹⁴⁴ te Franjo Ruža.¹⁴⁵ Osim toga tiskano je i više spomenica i zbornika radova o pojedinim obrazovnim¹⁴⁶ i kulturnim institucijama,¹⁴⁷ te kulturno-umjetničkim društvima i manifestacijama¹⁴⁸ koji mogu, kao

¹⁴⁴ Dragutin GRĐAN, Ivan HIP, Mladen KRANJČEC, "Tradicija visokoškolskog obrazovanja iz rudarstva, graditeljstva i inženjerstva okoliša", u: *800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209.-2009.* (urednik Miroslav ŠICEL, Slobodan KAŠTELA), Zagreb-Varaždin: Zavod za znanstveni rad Varaždin HAZU, 2009., str. 781-788.

¹⁴⁵ Franjo RUŽA, "Razvoj školstva u Varaždinu", *Zbornik radova Fakulteta organizacije i informatike Varaždin*, 12 (1988), str. 171-178.; Franjo RUŽA, "Razvitak visokog školstva u Varaždinu do Fakulteta organizacije i informatike", *Zbornik radova Fakulteta organizacije i informatike Varaždin*, 1 (1977), str. 1-7; Franjo RUŽA, "Uvjeti osnivanja i razvitka Fakulteta organizacije i informatike Varaždin", *Zbornik radova Fakulteta organizacije i informatike Varaždin*, 5 (1981), str. 237-253.; Franjo RUŽA, "Visoko školstvo u Varaždinu", *Encyclopaedia moderna*, 18 (1998), 48, str. 20-25.

¹⁴⁶ *Viša ekonomska škola Varaždin 1962-1972.* (glavni i odgovorni urednik Franjo RUŽA), Varaždin: Viša ekonomska škola Varaždin, 1972.; *Dvadeset godina ekonomskog i organizacijsko-informatičkog studija u Varaždinu (1962.-1982.)* (glavni i odgovorni urednik Juraj MARTINČEVIĆ), Varaždin: Fakultet organizacije i informatike Varaždin, 1982.; *Trideset i peto obljetnica ekonomskog i informacijskog studija u Varaždinu 1962.-1977.; spomenica Fakulteta organizacije i informatike 1962.-1997.* (glavni i odgovorni urednik Milivoj REĐEP), Varaždin: Fakultet organizacije i informatike, 1997.; *Spomenica Fakulteta organizacije i informatike 1962. - 2002.: 40 godina studija informacijskih i ekonomskih znanosti u Varaždinu* (glavni i odgovorni urednik Milivoj REĐEP), Varaždin: Fakultet organizacije i informatike, 2002.; *30 godina Fakulteta i organizacije i informatike (1974.-2004.)* (glavni i odgovorni urednik Milivoj REĐEP), Varaždin: Fakultet organizacije i informatike - Mini-print-logo, 2004.; *Elektrostojaraska škola Varaždin - 50 godina (1958.-2008.)* (glavni urednik Vjeran KOS), Varaždin: Elektrostojaraska škola, 2008.; *Gimnazija - SC - Gabriel Santo 1636.-1986.* (glavni i odgovorni urednik Josip RUNJAK), Varaždin: Savjet SC "Gabriel Santo", 1986.; *Gimnazija u Varaždinu 1636.-2006.* (urednik Rajka PTIČEK et.al.), Varaždin: TIVA Varaždin-Prva gimnazija Varaždin, 2006.; Zoran PALČOK, *Spomenica Muzičke škole Varaždin (1828.-1978.)*, Varaždin: Muzička škola Varaždin, 1978.; *Glazbena škola u Varaždinu - 170 godina djelovanja* (urednik Nataša MARIČIĆ), Varaždin: Glazbena škola Varaždin, 1998.; *Godišnjak Gospodarske škole Varaždin 1992-2006.* (glavni i odgovorni urednik Željko POSAVEC), Varaždin: Gospodarska škola Varaždin-Tiskara Varteks, 2006.; *OOOUR Viša geotehnička škola Varaždin* (glavni i odgovorni urednik Marijan MEŠTRIĆ), Varaždin: Viša geotehnička škola Varaždin, 1981.; *Spomenica Geotehničkog fakulteta Varaždin 1969.-1996.* (ur. Ivan GOTIĆ, Emilijan LEVAČIĆ, Zoran DUČAKIJEVIĆ), Varaždin: Geotehnički fakultet, 1996.; *Rudarska nadzornička škola. Školski centar za obrazovanje NGRM kadrova Varaždin: 1939-1989.* (glavni i odgovorni urednik Andrija CAR), Varaždin: Školski centar za obrazovanje naftnih, geoistraživačkih, rudarskih i metalnih kadrova, 1989.; *Strojarska i prometna škola Varaždin (1992. - 2002.): spomenica* (urednik Ivan ZVONAR), Varaždin: Strojarska i prometna škola, 2002.; *20 godina Više tekstilne tehničke škole Varaždin: 1961.-1981.* (glavni i odgovorni urednik Zlatko DRVAR), Varaždin: Viša tekstilna tehnička škola, 1978.; *35 godina Tekstilnog studija u Varaždinu (1961.-1996.): spomen-izdanje* (urednik Zlatko DRVAR), Varaždin: Tekstilno-tehnološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Studijska jedinica Varaždin, 1996.

¹⁴⁷ *Spomenica Gradskog muzeja Varaždin 1925-1995.*, Varaždin: Gradski muzej Varaždin, 1997.; *Narodno kazalište August Cesarec u Varaždinu: 1873.-1955.*, Varaždin: Narodna tiskara, 1955.; *Sto godina kazališta u Varaždinu (1873.-1973.)* (urednik Mirko ANDROIĆ, Vinko LISJAK, Igor MRDULJAŠ), Varaždin: Narodno kazalište „August Cesarec“ Varaždin, 1973.; *Varaždinska kazališna stoljeća - Saecula scenica Varasdimiensia (XVII. - XXI st.)*, Varaždin: TIVA - Hrvatsko narodno kazalište u Varaždinu, 2007.; *Državni arhiv u Varaždinu - skica za portret (1950.-2000.). Povodom 50-te obljetnice osnivanja* (urednik Damir HRELJA), Varaždin: Državni arhiv u Varaždinu, 2000.

¹⁴⁸ Ivan JAKLIN, *Spomenica Pedeset godina pjevačkog zbora "Zanatlija" Varaždin (1938.-1988.)*, Varaždin: "Društvo Zanatlija" Varaždin, 1988.; *Radničko kulturno-umjetničko društvo*

što je uvodno već istaknuto, predstavljati vrijedan izvor za istraživanje ove problematike.

Kao aktivni sudionik glazbenog života¹⁴⁹ Filić je napisao izvanrednu knjigu o glazbenom životu Varaždina od njegovih najstarijih (sačuvanih arhivskih) početaka do druge polovice 20. stoljeća.¹⁵⁰ Uz jedan kronološki pregled razvoja glazbe u gradu, autor u knjizi opisuje i lokalne pjevačke zborove, istaknute pjevače te na kraju i proslavu 140 godišnjice osnutka Muzičke škole u Varaždinu. Opći pregled razvoja muzičke kulture u Varaždinu – od 70-ih godina 19. stoljeća do razdoblja u socijalističkoj Jugoslaviji, priredila je i Zdenka Weber u *Varaždinskom zborniku* iz 1983. godine,¹⁵¹ a u prilogu objavljenom u drugom *Varaždinskom zborniku* iz 2009. prikazala je manifestaciju Glazbene svečanosti hrvatske mladeži od 1957. do 2007. godine.¹⁵² Iz kulturne povijesti potrebno je spomenuti još dva rada, prvi od Augusta Ernsta o kulturnim vezama Burgenlanda i Hrvatske s posebnim osvrtom na Varaždin od 1920-ih pa sve do ranih 1980-ih.¹⁵³

Zavod za znanstveni rad Hrvatske akademije u Varaždinu objavio je 2002. godine zbornik *Pošta sjeverozapadne Hrvatske*.¹⁵⁴ Zbornik sadrži više

“Sloboda” 1905-1955., Varaždin: 1955.; Josip RUNJAK, *Spomenica RKUD “Sloboda”-VIS 1905.-1985*, Varaždin: “Sloboda – Vis” Varaždin, 1985.; *Spomenica 1931.-1971. Kulturno-umjetničko društvo željezničara “Ivo Mikac” Varaždin* (urednik Franjo MARCIUŠ), Varaždin: KUDŽ “Ivo Mikac” Varaždin, 1971.; Nikola JANIĆ, *Varaždinski porto: 70. obljetnica Varaždinskog filatelističkog društva: 1934. - 2004.*, Varaždin: Varaždinski klub kolekcionara, 2005.; *Glazbene svečanosti hrvatske mladeži (1957. - 1997.)* (urednik Ernest FIŠER), Varaždin: Varaždinska županija – Varaždinske vijesti, 1997.; *Glazbene svečanosti hrvatske mladeži (1957. - 1997. - 2007.)* (urednik Ernest FIŠER), Varaždin: Varaždinska županija, 2008.; *Spomenica uz dvadesetu obljetnicu Varaždinskih baroknih večeri: 1971. - 1990.* (redakcijski odbor Marijan KRAŠ, Franjo RUŽA, Darko SAČIĆ), Varaždin: Društveno poduzeće “Varaždinske barokne večeri”, 1990.; *Varaždinske barokne večeri: 25 festivalskih godina* (urednik Ernest FIŠER, Jagoda MARTINČEVIĆ), Varaždin: Varaždinske barokne večeri, 1995.

¹⁴⁹ Više o djelovanju Krešimira Filića vidi u: Dada RUŽA, “Krešimir Filić kao sudionik i povjesničar glazbenog života Varaždina”, *Encyclopaedia moderna*, 18 (1998), 48, str. 143-150; Dada RUŽA, “Filićev povratak i povratak Filiću”, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb – Varaždin, 2012., br. 23., str. 199. – 208.

¹⁵⁰ Krešimir FILIĆ, *Glazbeni život Varaždina*, Varaždin: Muzička škola Varaždin, 1972.

¹⁵¹ Zdenka WEBER, “Uloga radničke klase u razvoju muzičke kulture Varaždina”, u: *Varaždinski zbornik 1181-1981*, (ur. Andre MOHOROVIČIĆ), Varaždin: JAZU i Skupština Općine Varaždin, 1983., str. 489-498.

¹⁵² Zdenka WEBER, “Glazbene svečanosti hrvatske mladeži (1957.-2007.). Pola stoljeća glazbenih uspjeha tisuća mladih”, u: *800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209.-2009.* (urednik Miroslav ŠICELO, Slobodan KAŠTELA), Zagreb-Varaždin: Zavod za znanstveni rad Varaždin HAZU, 2009., str. 669-674.

¹⁵³ August ERNST, “60 Jahre Kulturpolitik und Kulturbeziehungen zwischen Burgenland und Kroatien, mit besonderer Berücksichtigung von Varaždin”, u: *Varaždinski zbornik 1181-1981*, (urednik Andre MOHOROVIČIĆ), Varaždin: JAZU i Skupština Općine Varaždin, 1983., str. 499-506.

¹⁵⁴ *Pošta sjeverozapadne Hrvatske*, Zagreb-Varaždin: Hrvatska pošta i Zavod za znanstveni rad HAZU Varaždin, 2002.

priloga o povijesti pošte na području Varaždina od 18. do 20. stoljeća koji su znatno doprinijeli rasvjetljavanju ove teme.¹⁵⁵ Povijest varaždinskog vatrogastva najviše je istraživala Biserka Vlahović. U opširnoj studiji objavljenoj u zborniku o prvom hrvatskom dobrovoljnom vatrogasnom zboru u Varaždinu, Vlahović iscrpno raspravlja o razvoju vatrogastva na varaždinskom području od 1925. do 1945., zatim o djelovanju vatrogastva u II. svjetskom ratu i nakon njega do 1994. godine.¹⁵⁶ Od ranijih radova vrijedi spomenuti monografiju Mirka Androića *Povijest vatrogastva u Varaždinu 1220.-1955*¹⁵⁷ te *Dobrovoljno vatrogasno društvo Varaždin (1864.-1964.)*.¹⁵⁸

Nekoliko autora se sustavno bavilo istraživanjem povijesti novinarstva, zdravstva i sporta u Varaždinu. Prvi rad o novinarstvu u Varaždinu od 1862. do 1962. objavio je Antun Golob u *Varaždinskom zborniku* 1983. godine.¹⁵⁹ U svom radu Golob je predstavio osnovni pregled razvoja tiskovina i novinarstva u Varaždinu s naglaskom na istaknutim pojedincima koji su pokrenuli ili su bili važan dio medijske kulture Varaždina u promatranom razdoblju. Od sredine devedesetih godina 20. stoljeća o ovoj su temi objavljene još tri studije, zajednička monografija Ernesta Fišera i Magdalene Lončarić 1995.,¹⁶⁰ te dva članka Ernesta Fišera.¹⁶¹ Gustav Piasek,

¹⁵⁵ Za 20. stoljeće važni su sljedeći članci: Đurđica CESAR, Andrej HOZJAN, "Poštanska djelatnost u sjeverozapadnoj Hrvatskoj od 1783. do 1918. godine", str. 51-78; Damir HRELJA, "Izgradnja varaždinske pošte 1901./1902. godine", str. 209-222; Kata ŠUTALO, "Prilog povijesti PTT prometa u sjeverozapadnoj Hrvatskoj od 1919. do 1941. godine", 79-108.; Nikola JANIĆ, Josip JELENEČKI, "Pregled rada pošte sjeverozapadne Hrvatske od 1941. do 1945. godine", str. 109-116; Božidar SEVER, "Djelomični osvrt na poštansku, telegrafsku i telefonsku djelatnost na području sjeverozapadne Hrvatske u razdoblju od 1945. do 1990. godine", str. 117-168; Dunja MAJNARIĆ RADOŠEVIĆ, "Poštanska djelatnost na području sjeverozapadne Hrvatske u razdoblju od 1990. do 2002. godine", str. 169-182.

¹⁵⁶ Biserka VLAHOVIĆ, "Razvoj i djelovanje Prvog hrvatskog dobrovoljnog vatrogasnog zbora od 1925. do 1994.", u: *Zbornik Hrvatsko vatrogastvo: prvi hrvatski dobrovoljni vatrogasni zbor u Varaždinu: kolijevka hrvatskog vatrogastva 1864. - 1994.* (urednik Zdravko PIZEK et. al.), Varaždin: DVD I. hrvatski dobrovoljni vatrogasni zbor u Varaždinu, 1994., str. 181. - 266. Vidi: Biserka VLAHOVIĆ (et. al.), *50 godina djelovanja Vatrogasne zajednice u Varaždinu 1951. - 2001.: Vatrogasna župa Varaždinsko - međimurska 1925., Vatrogasna župa sreza varaždinskog 1929. - 1945.*, Varaždin, TIVA; Gradska vatrogasna zajednica, 2002.

¹⁵⁷ Mirko ANDROIĆ, *Povijest vatrogastva u Varaždinu 1220.-1955.*, Varaždin: Dobrovoljno vatrogasno društvo Varaždin, 1955.

¹⁵⁸ *Dobrovoljno vatrogasno društvo Varaždin (1864.-1964.)*, Varaždin: Novinsko izdavačko i štamparsko poduzeće Čakovec, 1964.

¹⁵⁹ Antun GOLOB, "Novinarstvo Varaždina (1862.-1962.)", u: *Varaždinski zbornik 1181-1981* (urednik Andre MOHOROVIČIĆ), Varaždin: JAZU i Skupština Općine Varaždin, 1983., str. 537-552.

¹⁶⁰ Magdalena LONČARIĆ, Ernest FIŠER, *Novinstvo Varaždina (uz 50. obljetnicu izlaženja "Varaždinskih vijesti")*, Varaždin: Novinsko poduzeće Varaždinske vijesti, 1995.

¹⁶¹ Ernest FIŠER, "Od "svjetlonoše" do "varaždinskih vijesti" (uz skoro 150. obljetnicu novinstva u Varaždinu)", *Smotra: časopis hrvatsko njemačkog društva*, III/5-6 (1997), str. 63-66.; Ernest FIŠER, "Nacrt za povjesnicu Varaždinskog novinstva (1848.-2009.)", u: *800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209.-2009.* (urednik Miroslav ŠICEL, Slobodan KAŠTELA), Zagreb-Varaždin: Zavod za znanstveni rad Varaždin HAZU, 2009., str. 823-830.

liječnik po struci, je istraživački interes usmjerio na proučavanje povijesti zdravstva. U nizu članaka i knjizi Piasek je obradio mnoga važna pitanja, primjerice početke zdravstvenog osiguranja, javno zdravstvo Varaždinske županije potkraj 19. i početkom 20. stoljeća, razvoj medicine rada itd.¹⁶² Uz Piaseka o ovoj temi pisao je i Josip Sačić koji je prikazao poslijeratni razvoj zdravstva na području varaždinske općine.¹⁶³

Povijest sporta na varaždinskom području istraživao je znatno veći broj autora. Opći pregled povijesti sporta u Varaždinu priredili su Ivica Herceg i Ivica Vukotić u monografiji objavljenoj 1980. godine,¹⁶⁴ te nedavno Stjepan Stolnik u detaljnom prilogu objavljenom u *Varaždinskom zborniku* iz 2009.¹⁶⁵ Od pojedinih sportskih disciplina u literaturi je najviše zastupljena gimnastika i ritmika u radovima Ivana Kristofića, Milana Remara i Stjepana Stolnika,¹⁶⁶ nogomet i biciklizam u radovima Ivica Vukotića,¹⁶⁷ te šah u radovima Milana Rogića.¹⁶⁸ O atletici je objavljeno posebno izdanje koje je

¹⁶² Gustav PIASEK, *Zdravstvo Varaždina*, Varaždin: Državni arhiv u Varaždinu: Tonimir, 2003.; Gustav PIASEK, "Prilog proučavanju razvoja zdravstvenog osiguranja u Varaždinu s posebnim osvrtom na prve godine rada okružne blagajne", *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin*, 5 (1975), str. 77-86.; Gustav PIASEK, "Javna gradska bolnica Franje Josipa I. u Varaždinu", *Acta medicorum*, 2 (1975), str. 60-64.; Gustav PIASEK, „Javno zdravstvo Varaždinske županije potkraj 19. i početkom 20. stoljeća“, *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin*, 8 (1988), str. 105-113.; Gustav PIASEK, "Povodom dviju stooobljetnica Varaždina i bivše Varaždinske županije", *Acta medicorum*, 20 (1994), 1/2, str. 69-74 Gustav; PIASEK, "Das Gesundheitswesen in Varaždin im Verlauf der Jahrhunderte", *Smotra: časopis hrvatsko njemačkog društva*, III/5-6 (1997), str. 57-62; Gustav PIASEK, „Opća javna gradska bolnica u Varaždinu 1898.“, *Acta medicorum* (Stota obljetnica Opće javne gradske bolnice u Varaždinu (1898.-1998.)), 24 (1998), 1, str. 4-14; Gustav PIASEK, „140 godina bolničke djelatnosti u Varaždinu (1859.-1999.)“, *Acta medicorum*, 25 (1999), 1, str. 62-70; Gustav PIASEK, „Dr. Bernard Vilim Mueller“, *Acta medicorum*, 25 (1999), 1/2, str. 155-162; Gustav PIASEK, Martina PIASEK, "Razvoj medicine rada u Varaždinu: od ideje do ostvarenja", *Arhiv za higijenu rada i toksikologiju*, 51 (2000), 1, str. 53-60.

¹⁶³ Josip SAČIĆ, „Poslijeratni razvoj zdravstva na području varaždinske općine“, u: *Varaždinski zbornik 1181-1981*, (ur. Andre MOHOROVIČIĆ), Varaždin: JAZU i Skupština Općine Varaždin, 1983., str. 655-676.

¹⁶⁴ Ivica HERCEG, Ivica VUKOTIĆ, *Sport u Varaždinu*, Varaždin: Savez za fizičku kulturu općine Varaždin, 1980.

¹⁶⁵ Stjepan STOLNIK, "Sport u Varaždinu", u: *800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209.-2009.* (urednik Miroslav ŠICEL, Slobodan KAŠTELA), Zagreb-Varaždin: Zavod za znanstveni rad Varaždin HAZU, 2009., str. 889-916.

¹⁶⁶ Ivan KRISTOFIĆ, Milan REMAR, Stjepan STOLNIK, *Gimnastika u Varaždinu (110 godina): 1877/78.-1988.*, Varaždin: Društvo za tjelesni odgoj Partizan, 1988.; Ivan KRISTOFIĆ, Milan REMAR, Stjepan STOLNIK, *Sokolstvo i gimnastika: Varaždin, 1877./78. - 1998.*, Varaždin: Gimnastički klub Vindija, 1998.; Ivan KRISTOFIĆ, *Gimnastika u Varaždinu*, Varaždin: Društvo za tjelesni odgoj "Partizan", 1988.; Stjepan STOLNIK, *Rosana: 10 godina ritmike (od 1982. do 1992. godine)*, Varaždin: Gimnastičko društvo Vindija, 1998.

¹⁶⁷ Ivica VUKOTIĆ, *VŽ nogomet* (povodom 80-obljetnice igranja prve nogometne utakmice u Varaždinu), Varaždin: Društveno poduzeće "Sloboda", Varaždin, 1990.; Ivica VUKOTIĆ, *70 godina nogometnog kluba Varteks*, Varaždin: NK Varteks, 2001.; Ivica VUKOTIĆ, *Prvih sto godina 1897.-1997.*, Varaždin, Biciklističko društvo "Sloga" Varaždin, 1997.

¹⁶⁸ Milan ROGIĆ, "Gimnazija kao izvor vrsnih varaždinski šahista", *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 10-11 (1998.), str. 209-232; Milan ROGIĆ, *75 godina Šahovskog*

uredio Ivica Vukotić,¹⁶⁹ Antonio Pervan objavio je monografiju o rukometu gdje ističe Varaždin kao kolijevku rukometa u nekadašnjoj Jugoslaviji,¹⁷⁰ a na kraju Stolnik je pisao i o varaždinskom maratonu koji se tradicionalno trči za Novu godinu.¹⁷¹ Stolnik je pored navedenih radova u posebnom članku dao i pregled tjelesne i zdravstvene kulture učenika u Varaždinu kroz povijest.¹⁷² Dražen Ožeg je obradio istu temu, ali se ograničio na tjelesni odgoj i sport na varaždinskoj Gimnaziji.¹⁷³ Konačno, Zlatko Pap je u Zborniku iz 2009. objavio članak o planinarstvu u Varaždinu i Varaždinskoj županiji.¹⁷⁴

Historiografija grada Varaždina o Domovinskom ratu

Ratna zbivanja u Varaždinu tijekom Domovinskog rata pregledno su predstavljena u knjizi Dražena Dretara, Ivica Dolenca i drugih autora pod nazivom *Varaždinski dani rata: fotomonografija*.¹⁷⁵ O ratnom putu varaždinskih vojnih postrojbi napisana su dva izuzetna izdanja: Ratko Dragović - Klek, *Pume iz Varaždina (autentično svjedočanstvo o Domovinskom ratu u Republici Hrvatskoj)*,¹⁷⁶ te monografija o 7. gardijskoj brigadi Hrvatske vojske Pume koju je uredio Ivan Lucić.¹⁷⁷ Na kraju ovdje se spominje i rad Vladimira Huzjana pod nazivom *Opis ratnih zbivanja u Varaždinu tijekom rujna 1991. godine*.¹⁷⁸

društva "Varaždin" 1904. - 1979., Varaždin: Šahovsko društvo "Varaždin", 1982; Milan ROGIĆ, *Šahovska igra u Varaždinu i njegovoj okolici (1904. - 1994.)*, Varaždin: TIVA [i. e.] Tiskara Varaždin, 2001.

¹⁶⁹ *Atletika u Varaždinu* (urednik Ivica VUKOTIĆ), Varaždin: NIŠRO Varaždin, 1980.

¹⁷⁰ Antonio PERVAN, *Varaždin – koljevka rukometa u Jugoslaviji*, Čakovec: vlastita naklada, 1976.

¹⁷¹ Stjepan STOLNIK, *Varaždinski maraton 1970.-2005.*, Varaždin: TIVA - Trkački klub Marathon - 95, 2005.

¹⁷² Stjepan STOLNIK, „140 godina tjelesne i zdravstvene kulture učenika u Varaždinu“, *Napredak*, 138 (1997), 4, str. 474-476.

¹⁷³ Dražen OŽEG, „Tjelesni odgoj i sport na varaždinskoj Gimnaziji od njegovih početaka do danas“, u: *Gimnazija – SC - Gabriel Santo 1636.-1986.* (glavni i odgovorni urednik Josip RURNJAK), Varaždin: Savjet SC "Gabriel Santo", 1986., str. 223-257.

¹⁷⁴ Zlatko PAP, „Planinarstvo u Varaždinu i Varaždinskoj županiji“, u: *800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209.-2009.* (urednik Miroslav ŠICEL, Slobodan KAŠTELA), Zagreb-Varaždin: Zavod za znanstveni rad Varaždin HAZU, 2009., str. 875-888.

¹⁷⁵ Dražen DRETAR, Ivica DOLENEC (et. al.), *Varaždinski dani rata: fotomonografija*, Varaždin: 1991.

¹⁷⁶ Ratko DRAGOVIĆ-KLEK, *Pume iz Varaždina (autentično svjedočanstvo o Domovinskom ratu u Republici Hrvatskoj)*, Zagreb, Nova knjiga Rast, 2003.

¹⁷⁷ *7. gardijska brigada Hrvatske vojske Pume*, gl. ur. Josip LUCIĆ, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Glavni stožer Oružanih snaga RH, Zagreb, 2011.

¹⁷⁸ Vladimir HUZZAN, „Opis ratnih zbivanja u Varaždinu tijekom rujna 1991. godine“, *Hrvatske obljetnice*, Družba Braće hrvatskog zmaja, Varaždin, 2012.

Zaključak

Sažimajući pregled historiografije o varaždinskom kraju u 20. stoljeću može se ustvrditi s jedne strane kako je njegova najnovija povijest jedno od slabije istraženih razdoblja povijesti grada, a s druge strane kako su pojedina razdoblja unutar ovog stoljeća neujednačeno istražena. Prvo moramo dodatno objasniti našu tvrdnju kako je povijest Varaždina u 20. stoljeću jedno od slabije istraženih razdoblja u odnosu na prethodna stoljeća, i to unatoč tome što smo u članku naveli niz knjiga, članaka i drugih priloга. Naime, unatoč spomenutom mnoštvu publiciranih radova pitanje je u kojoj mjeri je istraženo arhivsko gradivo o povijesti grada u 20. stoljeću. Naime, povjesničari u istraživanjima 20. stoljeća imaju na raspolaganju znatno veći broj različitih službenih i drugih izvora i materijala za analizu i interpretaciju nego za prethodna razdoblja. Stoga se naš zaključak temelji na procjeni istraženosti arhiva i ostalih primarnih povijesnih izvora, ali i činjenici što su mnoga važna pitanja iz povijesti 20. stoljeća nedovoljno ili nisu uopće istraživana. Pored toga, želimo istaknuti kako valja razlikovati između profesionalne i amaterske historiografije, pri čemu ne želimo umanjiti vrijednost potonje. Dapače, upravo zahvaljujući ovoj vrsti historiografije danas imamo obrađen niz tema koje bi u suprotnome ostale neistražene. Međutim, ipak valja upozoriti kako su kod nekih radova primjetni nedostaci, posebno ako govorimo o metodologiji istraživanja te korištenim izvorima i literaturi.

Druga značajka historiografije Varaždina u 20. stoljeću jest različit stupanj istraženosti pojedinih razdoblja i tema. Na temelju našeg historiografskog pregleda smatramo kako su u istraživanju prve polovice 20. stoljeća, odnosno do izbivanja Drugog svjetskog rata, postignuti važni rezultati. Pojedine teme su, poput primjerice ekonomskih odnosa i demografskih kretanja na prijelazu stoljeća ili određenih aspekata obrazovanja, kulturnog i društvenog života te sindikalnog i komunističkog pokreta u međuratnom razdoblju, relativno dobro istražene. Uz to, nekoliko autora su u svojim radovima priredili opći pregled političkih i kulturnih zbivanja, iako je važno istaknuti kako na ovom području postoji niz još neistraženih tema i izvora. Stoga nije iznenađujuće kako su se u posljednje vrijeme istraživanja mlađe generacije povjesničara usredotočila na ove teme. Za razdoblje Drugog svjetskog rata i socijalističke Jugoslavije mnoga pitanja i teme ostaju još uvijek otvorene, unatoč tome što su pojedini segmenti, poput kulturne, društvene i do određene mjere ekonomske povijesti izrazito dobro istraženi.

Glavni uzrok ovoj situaciji vidimo u činjenici što je historiografija do sloma komunizma bila opterećena službenom ideologijom zbog čega određena pitanja nisu bila istraživana, odnosno zbog tih razloga je naglasak u

istraživanjima bio na određenim, politički prihvatljivim i poželjnim povijesnim temama. Veći problem po nama međutim predstavlja što u posljednjih nešto više od dvadeset godina varaždinska historiografija nije ostvarila bitnije pomake u istraživanju povijesti 20. stoljeća, pri čemu vrijedi istaknuti kako je prva polovica stoljeća dobila značajno veću pozornost u odnosu na Drugi svjetski rat i razdoblje socijalističke Jugoslavije.

Dakle, trenutno stanje varaždinske historiografije 20. stoljeća karakterizira fragmentarna istraženost pojedinih tema i razdoblja. Važna pitanja poput na primjer posljedica Velike ekonomske krize 1930-ih, komunističkih zločina u Drugom svjetskom ratu, Hrvatskog proljeća u Varaždinu, ili neki složeniji problemi kao što su strukturalne promjene i urbanistički razvoj grada te transformacija i izgradnja društva tijekom druge polovice 20. stoljeća itd. su još uvijek nedovoljno istražena ili neistražena pitanja. Stoga smatramo kako prvo moramo, da bi uopće došli u poziciju da pristupimo problematizaciji određenih tema kojima se danas bavi suvremena historiografija, istražiti tradicionalnu političku povijest i utvrditi na temelju analize primarnih povijesnih izvora temeljne činjenice i interpretacije. Ovo također vidimo kao preduvjet da bi mogli pristupiti izradi sinteze povijesti Varaždina u 20. stoljeću.

Summary

The Historiography of Varaždin Region in the 20th century

This paper reviews the 20th century historiography of the city of Varaždin and its region. The chronological historiographical overview is organised in the following sections: the period until the end of the First World War, the Inter-war period, the Second World War, socialist Yugoslavia and the Croatian War of Independence. Several historical themes – both broad and narrow – that historians have researched are examined, such as political, economic, cultural and social history, and the history of certain city institutions. The authors argue that history of Varaždin in 20th century is one of the less studied periods in its 800 years history. Furthermore, they argue that certain periods in Varaždin's modern history are unevenly researched.

Key words: *historiography, Varaždin, 20th century*

DRUŠTVO POVJESNIČARA GRADA VARAŽDINA
I VARAŽDINSKE ŽUPANIJE

UDK 94(497.5-37Varaždin)
ISSN 1848-0837

**HISTORIA VARASDIENSIS
ČASOPIS ZA VARAŽDINSKU
POVJESNICU**

2

VARAŽDIN, 2012.

Nakladnik / Publisher

Društvo povjesničara grada Varaždina i Varaždinske županije

Za nakladnika / For the Publisher

Spomenka Težak

Uredništvo / Editor's board

Sonja Poljak (Ivanec)	Magdalena Lončarić (Varaždin)
Vladimir Huzjan (Varaždin)	Ivan Obadić (Zagreb)
Suzana Jagić (Ivanec)	Spomenka Težak (Varaždin)
Ivančica Jež (Ludbreg)	Hrvoje Petrić (Zagreb)
Siniša Krznar (Zagreb)	Kruno Sudec (Varaždin)

Kontakti Uredništva / Editor's office

Franjevački trg 6, 42 000 Varaždin; tel/fax. 042/658 762;
e-mail: historiavarasdiensis@gmail.com

Glavni i odgovorni urednici / Editors in Chief

dr. sc. Hrvoje Petrić, MSc Ivan Obadić

Savjet časopisa / Journal's council board

dr. sc. Juraj Belaj (Zagreb), dr. sc. Neven Budak (Zagreb), dr. sc. Dragutin Feletar (Koprivnica), mr. sc. Ernest Fišer (Varaždin), PhD Zoltán Gőzsy (Pečuh), dr. sc. Željko Holjevac (Zagreb), Siniša Horvat, prof. (Varaždin), dr. sc. Andrej Hozjan (Maribor), Damir Hrelja, prof. (Varaždin), dr. sc. Mira Kolar-Dimitrijević (Zagreb), Miroslav Klemm, prof. (Varaždin), dr. sc. Nevenka Krklec (Varaždin), dr. sc. Mirjana Matijević-Sokol (Zagreb), dr. sc. Janko Pavetić (Varaždin), prof. emeritus Franjo Ruža (Varaždin), akademik Franjo Šanjek (Zagreb), Marina Šimek, prof. (Varaždin), mr. sc. Eduard Vargović (Varaždin), PhD Leopold Toifl (Graz)

Grafički urednik / Graphic editor

Kruno Sudec

**Urednik na Portalu znanstvenih časopisa Republike Hrvatske "Hrčak"/
Journal editor at "Hrčak" - The Portal od scientific journals of Croatia**

Dejan Zadro

Naklada / Copies

300

Priprema i tisak / Layout and Print

Tiskara Zelina d. d. - Sv. Ivan Zelina

Časopis izlazi jednom godišnje. Cijena primjerka iznosi 100 kuna.

Časopis se objavljuje novčanom potporom Grada Varaždina,
Bernarde Nova d. o. o. i TMT Čakovec

Korice: Freska s prizorom dvanaestogodišnjeg Isusa koji raspravlja s pismoznancima u hramu. Južni zid svetišta crkve sv. Marije u Lepoglavi. Ivan Ranger, oko 1742. godine.

Fotografija freske i likovni koncept korica: Kruno Sudec

Priprema korica za tisak: Studio Fotak